

Anton Svetina

PRISPEVKI K ZGODOVINI PLIBERKA IN OKOLICE

Slovenski zgodovinar Josip Gruden opisuje ustanovitev ljubljanske škofije takole: »Sredi petnajstega stoletja se je izvršil za slovensko zgodovino znamenit prevrat. Izumrl je mogočni rod celjskih grofov. Izmed srednjeveških dinastov (goriških in koroških grofov Andeksov in Ortenburžanov), ki so si z akvilejskimi patriarhi delili posest slovenskih dežel, so v XV. stoletju le še celjski grofje obvarovali svojo moč in svoj ugled. Imeli so na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem mnogo gradov, trgov in mest, velika posestva tudi na Hrvaškem in v Slavoniji. Cesar Sigismund jih je dvignil celo v knežji stan. Ker so bili z njihovimi posestvi združeni mnogi patronati, so imeli tudi v cerkvenih zadevah velik vpliv. Poleg tega so bili tudi zavetniki (advokati) samostanov in škofij, med drugimi benediktinske opatiije v Gornjem gradu, kartuzijanskega samostana v Pleterjah, zagrebške škofije. S Habsburžani so bili v večnem prepiru, ker sta obe dinastiji stremeli za tem, da zavarujeta in razširita svoj vpliv v slovenskih pokrajinah.¹

Nato Gruden opisuje, kako je prišlo po smrti zadnjega celjskega grofa Ulrika leta 1456 do spora za dediščino, ki se je končal s poravnavo med cesarjem Friderikom in vdovo Katarino 7. marca 1458, po katerem je Katarina prepuстила cesarju vsa celjska posestva na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem in si je izgovorila le krški grad z letno rento 2000 goldinarjev. Na to opisuje, kako legenda pripisuje ustanovitev ljubljanske škofije v neposredno zvezo z boji, ki so se pričeli za celjsko posest, kako je vojvoda Vitovec oblegal cesarja Friderika v starem celjskem gradu, kjer je prišlo kranjsko plemstvo cesarju na pomoč, in da je cesar zaradi te srečne rešitve sklenil ustanoviti ljubljansko škofijo.

Gruden nadaljuje: »Ta pripovedka, na katero spominja freska v prezbiteriju ljubljanske stolnice, dovolj jasno označuje zvezo dveh znamenitih dogodkov. Isto potrjuje tudi naš kronist Valvasor,² ko poroča, da je Enej Silvij že takrat, ko je bil kardinal (1456—1458), nasvetoval cesarju, naj ustanovi škofijo v Ljubljani. Če Valvasor pripisuje Eneju v tej zvezi prvi predlog, moramo reči, da je kardinal le v konkretni obliki predlagal, kar je cesar že davno želel izvršiti. Preteklo pa je še nekaj let, preden je stvar dozorela.«

¹ Dr. Josip Gruden, *Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*, Ljubljana, 1908, str. 41 ss.

² Janez Vajkard Valvasor, *Die Ehre des Herzogtums Krain*, VIII., str. 653.

Cesar Friderik III. je izdal listino o ustanovitvi ljubljanske škofije v Gradcu dne 6. decembra 1461,³ papež Pij II. pa je ustanovo nove škofije potrdil z bulo, izdano v Pienci dne 6. septembra 1462.⁴ Vsebina obeh listin nas v predmetni razpravi zanima le v toliko, da sta med dotacijami nove škofije določeni župnija sv. Mihaela pri Pliberku (v nadaljevanju Šmihel pri Pliberku) s pripadajočimi vikariati in župnija sv. Nikolaja pri Beljaku (v nadaljevanju Šmiklavž pri Beljaku) s pripadajočimi vikariati, prva v dotacijo škofovi menzi, druga kot beneficij škofijskemu kapitulju. K župniji Šmihel pri Pliberku so spadali vikariati Pliberk, Črna in Globasnica in župnija Vogrče. Vikariat Globasnica je bil že kmalu po ustanovitvi škofije priključen proštiji Doberla vas, v vikariatu Pliberk pa sta nastali pri podružničnih cerkvah Mežica in Šent Danijel v drugi polovici 18. stoletja samostojni župniji. K nadžupniji Šmiklavž pri Beljaku pa so spadali vikariati Šent Rupert, Dvor, Skočidol in Lipa. Že tukaj naj omenim, da je bil sedež nadžupnije Šmihel pri Pliberku kmalu po ustanovitvi ljubljanske škofije prenesen iz Šmihela pri Pliberku v mesto Pliberk, zaradi česar bomo v bodoče imenovali ta cerkveni okoliš pliberško okrožje, okoliš Šmiklavške župnije pa beljaško okrožje.

Kaj je dovedlo cesarja oziroma papeža, da sta novo ustanovljeni ljubljanski škofiji priključila tudi ti dve koroški cerkveni okrožji? Za to odločitev je bila v obeh primerih vsekakor merodajna dediščina po celjskih grofih. Glede pliberškega okrožja so važni podatki, kako je živel in deloval v naših krajih Enej Silvij Piccolomini, poznejši papež Pij II.⁵ Rojen leta 1405 je po končanih humanističnih študijah stopil leta 1431 v službo kot tajnik kardinala Capranica, s katerim je prišel na koncil v Basel. Po smrti kardinala Capranica je postal tajnik baselskega zbora. Ko je cesar Friderik III. bival leta 1442 v Baslu, je sprejel Eneja Silvija v svojo službo in ga vzel s seboj v Dunajsko novo mesto. Leta 1444 je s cesarjem prepotoval Štajersko, Koroško in Kranjsko. Leta 1445 je Enej Silvij, star že štirideset let, stopil v duhovniški stan in prejel od cesarja več cerkvenih beneficijev, med drugimi tudi župnijo sv. Pankracija v Starem trgu pri Slovenj Gradcu. Ta župnija je bila nadžupnija za cerkveno okrožje Slovenj Gradec, spadala pa je neposredno pod jurisdikcijo gornjegrajske opatiije, posredno pa pod akvilejsko patriarhijo. Nadžupnik v Starem trgu pri Slovenj Gradcu je bil od nekdaj tudi nadžupnik in škofijski komisar za pliberško cerkveno okrožje. Enej Silvij pa ni nikoli sam upravljal župnije v Starem trgu, dobival je le del njenih dohodkov in imel tam svojega namestnika-vikarja. Opatija Gornji grad pa je spadala pod patronat celjskih grofov in ko je prevzel cesar njihovo dediščino, je prevzel tudi patronatske pravice nad vsemi cerkvami gornjegrajske opatiije. Ko je bila tudi opatija Gornji grad s cesarsko ustanovno listino in papeško potrdilno listino dana v dotacijo škofovi menzi, je bila s

³ Ponatis listine v Zgodovinskem zborniku, prilogi k »Laibacher Diöcesanblatte«, št. 1 str. 6 in št. 2 str. 18.

⁴ Izvirna listina v škofijskem arhivu Ljubljana (v nadaljevanju ŠALj.). Ponatis v »Zgodovinskem zborniku«, str. 112 ss.

⁵ Dr. Josip Gruden, l. c., str. 35 ss.

tem dana v dotacijo tudi župnija Šmihel pri Pliberku s pripadajočimi vikariati, ker je od nekdanj spadal pod škofijski komisariat nadžupnije Stari trg pri Slovenj Gradcu. To je bilo znano tako cesarju kakor tudi papežu Piju II. kot nekdanjemu župniku te nadžupnije in sta iz tega razloga priključila tudi pliberško cerkveno okrožje ljubljanski škofiji.

Kar pa zadeva beljaško cerkveno okrožje, navaja koroški zgodovinar Moro,⁶ da so celjski grofje kot zastavni gospodje gosposčine Landskron, ki je izvrševala odvetniške pravice nad vsemi župnijami, spadajočimi pod to gosposčino, preložili že pred letom 1437 sedež nadžupnije in sv. Ruperta (Sentrupert, Sanct Rupert am Moos) k cerkvi sv. Nikolaja, ki je ležala na levem bregu Drave v mestnem pomirju bamberskega mesta Beljaka, da bi tako lažje izvrševali svoje pravice zaščite in nadzorstva nad cerkvijo, ki je ležala v pomirju beljaškega mesta; v mestu Beljaku je bil namreč sedež dvornega namestnika bamberskega škofa, celjski grofje pa so stremeli za tem, da bi tudi v tem delu Koroške pridobili čim več pravic. Zgodovinar Moro meni, da je z ozirom na zgornje ugotovitve tudi lažje razumljivo, zakaj je cesar Friderik III. te nekdanj celjske župnije poklonil kapiteljski menzi novo ustanovljene ljubljanske škofije v dotacijo. Temu mnenju se priključuje tudi pisec te razprave.

Papež Pij II. je z bulo z dne 10. septembra 1462, izdano štiri dni potem, ko je z bulo potrdil ustanovitev ljubljanske škofije, izvil ljubljansko škofijo iz jurisdikcije oglejskih patriarhov in solnograških nadškofov ter jo podredil neposredno apostolski stolici v Rimu.⁷ Ta odločitev je naletela na hud odpor oglejskega patriarha in solnograškega nadškofa. Nastali so spori pri prevzemanju posameznih župnij, posebno v beljaškem cerkvenem okrožju, kar opisuje zgodovinar Josip Gruden, ki tudi meni, da je ustanovitev novega cerkvenega središča v južnih avstrijskih deželah križala politične interese beneške republike.⁸

Tu naj bo še omenjeno, da je cesar Ferdinand I. z listino, izdano na Dunaju dne 26. maja 1533, podelil ljubljanskemu škofu naslov kneza — princeps, kar je bilo za tedanje fevdalne in družbene razmere velikega pomena, ker je bil s tem ljubljanski škof dvignjen med najvišje plemstvo v državi.

Naj pojasnimo še nekatere pristojnosti škofijskih organov in župnij. Pri škofijskem ordinariatu v Ljubljani je delovalo škofijsko sodišče, imenovano škofijski konzistorij. Predsednik tega sodišča je bil sam škof, če je bival v Ljubljani, v njegovi odsotnosti pa generalni vikar. Prisednikov je bilo na razpravah običajno pet do šest in to iz vrst ljubljanskih kanonikov in iz vrst menihov ljubljanskih samostanov. Škofijsko sodišče je bilo pristojno za vse spore, kjer je tožila ali bila tožena kaka oseba duhovniškega stanu ali kaka cerkvena ustanova. Nadalje je bilo to sodišče pristojno za vse spore iz rodbinskega ali zakonskega prava razen sporov glede dedovanja. V dobi, ki jo opisu-

⁶ Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. Klagenfurt 1958,

8. Teil Kärnten, str. 44 ss.

⁷ Zgodovinski zbornik št. 9, str. 129.

⁸ Dr. Josip Gruden, l. c. str. 47 ss.

jemo, je namreč prevladovalo versko življenje in mišljenje, državne in avtonomne oblasti so priznavale zakon kot zakrament in s tem cerkvene oblasti za pristojne razsojati v zakonskih in rodbinskih sporih. Zato so v vseh naših deželah v tej dobi bili v zadevah zakonskega in rodbinskega prava merodajni predpisi zakonov (kodeksa) rimsko-katoliške cerkve. Deželska in mestna sodišča kakor tudi sodišča deželnih stanov Kranjske, Koroške in Štajerske so na prošnjo škofijskega sodišča dajala pravno pomoč pri izvršbi pravomočnih sodb tega sodišča. Škofijsko sodišče je bilo tudi prizivna inštanca zoper sodbe in odločbe, ki so jih izdajale cerkvene ustanove, to je župnije, vikariati, beneficiji, župne in podružnične cerkve v zemljiških sporih svojih zemljiških podložnikov.

Škofijsko sodišče je bilo nadalje pristojno za kazenski pregon zoper vse osebe duhovniškega stanu in zoper vse zemljiške podložnike cerkvenih ustanov razen v tistih primerih, kjer je bila po zakonu predpisana smrtna kazen. Ko so nastali v začetku 16. stoletja dvomi in spori glede pristojnosti cerkvenih sodišč v kazenskih zadevah, je cesar Maksimilijan I. izdal dne 7. aprila 1510 v Augsburgu ukaz, kako je v cerkvenih zadevah tolmačiti besedi »Pluett vnd Malefiz«. Cesar je ukazal, naj bodo posvetna sodišča pristojna kazensko postopati le zoper tiste cerkvam podložne osebe, ki so pregrešile kazniva dejanja, ki se kaznujejo »am Halss vnd Leben«, to se pravi, take zločine, ki se kaznujejo s smrtjo.⁹

Škofijski ordinariat je sprejemal v službo tudi ljubljanske odvetnike in solicitorje deželnih stanov, da so zastopali interese škofije na pravih pred deželnimi in državnimi inštancami, sestavljali pogodbe in bili navzoči na razpravah škofijskega konzistorija.¹⁰ 1. novembra 1607 je bil zastopnik škofije odvetnik Jurij Byttorfer za letno plačo 20 goldinarjev. 1. septembra 1608 je bila sklenjena pogodba med škofom Tomažem Hrenom in odvetnikom Gregorjem Zurler za dobo treh let in za letno plačo 25 goldinarjev. Leta 1612 je v škofijski službi odvetnik Friderik Zwingman za plačo 25 goldinarjev, 1. januarja 1614 pa sklene škof Tomaž Hren najemno pogodbo z Urbanom Langsdorffer, Schranzen — Solicitatoren des Herzogtums Krain, za letno plačo 12 goldinarjev. Leta 1632 zastopa interese škofije odvetnik Janez Putschär (Bučar), leta 1646 odvetnik dr. Ivan Dienstman za plačo 50 goldinarjev, 1650 Andrej Škerpin za plačo 20 goldinarjev, 1654 do 1656 odvetnik dr. Martin Ettenaur za letno plačo 50 goldinarjev, 10. februarja 1657 pa sklene škof Oton Friderik Buchheim pogodbo z dr. Janezom Antonom Kunstl, des Landes Krain geschworenen Schranzenadvokaten, za plačo 50 goldinarjev. Leta 1658 najdemo v listinah ime odvetnika Matjaža Bildstain, 1. februarja 1661 je bil sprejet v službo Janez Sparber, Solicitator in Crain, leta 1670 zopet isti, 1685 pa odvetnik Johannes Faberius. Ljubljanska škofija pa je imela od časa do časa svoje pravne zastopnike tudi izven Kranjske predvsem v Gradcu, kjer je bil sedež vlade notranjeavstrijskih dežel. Tako je bila sklenjena dne 25. febru-

⁹ Kapiteljski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju KALj.), fasc. 199/7.

¹⁰ KALj., fasc. 97/10, 97/16 in 97/27.

arja 1656 v Solnogradu pogodba med škofom Otonom Friderikom Buchheim in odvetnikom Baltazarjem Peildenstein iz Gradca, da zstopa ljubljansko škofijo v sporih, ki so nastali na Štajerskem. Znesek honorarja v pogodbi ni naveden, pač pa se naj napravi ob koncu leta obračun. 8. avgusta 1661 je isti škof sklenil pogodbo z odvetnikom Johannom Theobaldom Frankom iz Gradca. Ob podpisu pogodbe je prejel odvetnik 50 goldinarjev na račun.

Da bo delo teh pravnih zastopnikov boljše razumljivo, naj bo prikazana vsebina pogodbe, ki jo je dne 24. aprila 1655 sklenil škof Oton Friderik grof Puhaimb z dr. Martinom Ettenauerjem, registratorjem pri kranjskih deželnih stanovih: Prisostvuje naj škofijskemu konzistoriju, vodi naj seznam spisov, ki se nanašajo na pravde pred konzistorijem in če bo potrebno, naj prevaja latinske spise na nemščino, predvsem v primerih pritožb. Honorar znaša polletno 25 goldinarjev, odpovedni rok pa je trimesečni. Da bo delo teh pravnih zastopnikov lažje razumljivo, naj bo navedena še vsebina pogodbe, ki jo je sestavil dne 11. februarja 1609 odvetnik Gregor Zurler med škofom Tomažem Hrenom in rezbarskim mojstrom (Bildschnitzer) Petrom Höfferjem v Ljubljani: Mojster naj ostane še nadalje na delu pri škofu za tedensko plačo 1 goldinar 30 krajcarjev, tri hlebce belega kruha in dva hlebca črnega kruha, razen tega bo dobival redno dnevno hrano ter vsak dan po tri poliče vina; to vino lahko ali vsak dan popije ali ga dobi skupaj po vedrih v sodčku.

V dobi, ki jo opisujemo, so vse župnije pliberškega in beljaškega okrožja upravljali vikarji, ker je imel v pliberškem okrožju župnijske pravice škof sam, v beljaškem okrožju pa škofijski kapitelj. Edina izjema je bila župnija Vogrče. Za to župnijo je imel namreč deželni knez ob priliki namestitve novega župnika prezentacijsko pravico. Ker je bil deželni knez tudi rimski cesar, so se župniki v Vogrčah vedno podpisovali parochus caesareus — cesarski župnik. V pliberškem okrožju je nastavljal vikarje škof, v beljaškem pa škofijski kapitelj v Ljubljani. Ker so bili vikarji le namestniki župnika, jih je lahko škof ali kapitelj odstavil, če so se pregrešili ali nemoralno živeli. Kakor bomo videli v nekaterih primerih, je lahko vikarja, ki se je kakorkoli pregrešil, odstavil tudi lastnik gosposčine, ki je imela nad dotično župnijo patronatske ali odvetniške pravice. Dotični vikarji pa so imeli v takih primerih pravico do pritožbe na škofijski ordinariat. Vikarji so morali plačevati škofu oziroma škofijskemu kapitlju letno dotacijo, ki je bila odmerjena po dohodkih dotične župnije in so morali vsako leto polagati obračune o svojem gospodarjenju, ki so jih morali prinesiti s seboj na škofijske sinode. Škofijske sinode so se obdržavale, če ne vsako leto pa vsaj vsako drugo leto za štajerske župnije in za pliberško okrožje v Gornjem gradu na dan sv. Doroteje, to je tretjo nedeljo po veliki noči, za kranjske župnije in za beljaško okrožje pa v Ljubljani. Župniki in vikarji so se morali obvezno udeleževati teh sinod in prinašati s seboj razen gospodarskih obračunov tudi statistične podatke o številu svojih faranov ter o številu rojstev, smrti in porok v posamezni župniji.

ko so bile pri župnijah za vpisovanje teh podatkov vpeljane matične knjige. Ti podatki so v demografičnem pogledu tako zanimivi, da bodo prikazani za vsako župnijo posebej.

Posebno vlogo in to bolj važno in odgovorno kot danes so imeli pri posameznih župnih in podružničnih cerkvah in cerkvenih ustanovah cerkveni ključarji, ki so skupno z župnikom oziroma vikarjem upravljali premoženje dotične cerkve ali cerkvene ustanove. Vsaka župna cerkev, vsaka podružnična cerkev in vsak cerkveni beneficij je imel svoje premoženje, ki je obstajalo po navadi iz dohodkov ene ali več podložnih kmetij. Dohodke v denarju so shranjevali v posebni skrinjici, v katero so shranjevali tudi urbarje in druge listine, ki so bile v zvezi z dotičnim cerkvenim premoženjem. Ključni za te skrinjice so bili dvojni; en ključ je hranil župnik ali vikar, enega pa eden obeh ključarjev. Če je bil patronat ali odvetništvo cerkve v rokah gosposčine, v katerega okoliš je spadala dotična župnija, je ta gosposčina soodločala pri upravljanju dotičnega cerkvenega premoženja in je imel v teh primerih upravitelj te gosposčine shranjen tretji ključ za cerkveno skrinjico. Cerkveno premoženje je bilo namenjeno za popravilo cerkve in za nakup mašnih potrebščin. Upravitelji cerkvenega premoženja so se morali vsako leto enkrat sestati k obračunu in so škofijski vizitatorji imeli ob priliki vizitacij župnij strogo nadzorstvo nad tem, ali so bili cerkveni računi vseh ustanov dotične župnije obračunani.

Medtem ko je bila služba cerkvenih ključarjev več ali manj častna, le ponekod so jim priznavali manjše dohodke v denarju ali naturalijah, je bila služba cerkovnika plačana. Dolžnost cerkovnika je bila, da je bil navzoč pri službi božji kakor tudi pri vseh drugih cerkvenih opravilih, kot pri krstih, porokah in pogrebih. Farani so morali plačevati za ta cerkvena opravila določeno štolnino v denarju ali naturalijah tako župniku kakor tudi cerkovniku. Bogatejše župnije so imele tudi svojega organista, ki je bil po navadi učitelj dotičnega kraja.

Uradni jezik za dopisovanje med škofijskim ordinariatom in med župnijami je bil latinski, zato so se morali mladeniči, ki so se posvetili duhovniškemu poklicu, tega jezika dobro naučiti. Pred ustanovitvijo ljubljanske škofije je mnogo mladeničev iz naših krajev študiralo na univerzah v Italiji, v Padovi, Bolonji in drugih italijanskih mestih, pa tudi na Dunaju, po ustanovitvi ljubljanske škofije pa so se mladi bogoslovci usmerili bolj na študij v alpskih deželah. Ljubljanska škofija je imela svoje semenišče za duhovniški naraščaj v Ljubljani, prostija in samostan jezuitov v Dobrli vasi na Koroškem je od leta 1601 dalje vzdrževala svoj duhovniški seminar v Celovcu, kjer je, kakor bomo videli, študiralo razen Korošcev tudi mnogo dijakov iz Kranjske in Štajerske, mnogo Slovencev iz vseh treh dežel pa je nadaljevalo svoje študije teologije in filozofije v Gradcu in na Dunaju. V kapitelskem arhivu ljubljanske škofije je ohranjena kopija ustanovne listine škofa Tomaža Hrena z dne 28. januarja 1628, s katero je podaril znesek 2000 goldinarjev z namenom, da se naj od letnih obresti tega kapitala v znesku 120 goldinarjev vzdržuje šest dijakov iz ljubljanske škofije,

ki naj na dunajski višji gimnaziji študirajo retoriko.¹¹ Škof Tomaž Hren je leta 1606 ustanovil tudi v Gornjem gradu marijanišče (collegium marianum), v katerem naj 6 do 12 duhovnikov, ki so končali študije, prakticira za bodoče službovanje.

V uvodu naj bo še povedano, da je bilo v dobi, ki jo opisujemo, prebivalstvo razdeljeno v stanove, zaradi česar je bila razlika med posameznimi sloji prebivalstva v socialnem in družabnem pomenu tako velika, da ni vplivala le na življenje posameznika, temveč na vse javno, kulturno in politično življenje na vasi, v mestih, v deželi in v državi. V zvezi s to ugotovitvijo bo obrazložen policijski red, ki ga je izdal cesar Leopold I. dne 12. oktobra 1673 v Gradcu za vse notranje-avstrijske dedne dežele.¹² Ta uredba v uvodu navaja, zakaj je bila izdana: Zato, da bi se odpravilo škodljivo zapravljanje. Že 22. marca leta 1659 je bil izdan javen patent, s katerim je bil prepovedan nakup dragocenega blaga, ker se je z njim delal neprikladen luksuz v oblačilih in pri pojedinah; določila tega patenta pa niso bila uspešno izvajana zaradi nemirov na Sedmograškem in zaradi nevarnih turških vojn. Zaradi nakupovanja dragega blaga v inozemstvu gredo tudi velike vsote denarja v inozemstvo in zaradi tega mnogi ljudje obubožajo. Tega pa so krivi nižji stanovi, ker se prebogato oblačijo in zaradi tega višji stanovi, ki bi se radi bolj skromno oblačili, tega ne morejo (sic!). S tem policijskim redom so bili vsi prebivalci z izjemo treh najvišjih slojev prebivalstva, to je visokega plemstva, višjega duhovništva in pravih dvornih svetovalcev, razdeljeni v pet razredov. Za vsak razred posebej je bilo predpisano, katere osebe spadajo v ta razred, kako se smejo te osebe oblačiti, kak nakit smejo njihove žene imeti na sebi in koliko denarja smejo v vsakem razredu trošiti na pojedinah. Kot primer, kako velika je bila razlika med posameznimi sloji, naj navedem tole: Osebe, ki so spadale v prvi razred, so smele pri porokah in pri pogrebi porabiti skupaj z nakupom vina največ 100 goldinarjev, osebe iz petega razreda pa pri porokah in pogrebi skupaj s pijačo največ 10 goldinarjev. Za prekrške tega policijskega reda so bile predpisane visoke kazni, nadzorni organi pa so imeli tudi pravico, da so smeli pri porokah in drugih pojedinah pregledovati kuhinje, ali se predpisi pravilno izvajajo. Za našo razpravo je važna ugotovitev, da so bili učitelji, cerkovniki in drugi cerkveni služabniki, nadalje kuharji in kuharice uvrščeni v četrti stanovski razred, medtem ko so cerkveni podložniki in zemljiški podložniki fevdalnih gosposčin, kmečki posli in dninarji kakor tudi ves ostali proletariat bili uvrščeni v najnižji peti stanovski razred.

*

Valvasor opisuje Pliberk takole: »Mesto, grad in gosposčina Pliberk leži v spodnji četrti Koroške med Velikovcem in Guštanjem v ravnini ob potoku Bistrica, ima lepe njive in travnike ter prijetne hribočke. Ne daleč od mesta stoji na malem hribčku sredi polja nova cerkev,

¹¹ KALj., fasc. 152/4.

¹² KALj., fasc. 71/7.

kamor se vršijo iz mesta velika romanja (Valvasor ima tu v mislih cerkev Božjega groba, ki je bila v času, ko je Valvasor opisal te kraje, šele zgrajena, kakor bomo pozneje videli).

Leta 1473 so Turki okoli Pliberka vse pobili, leta 1487 so zopet razdejali vse okoliške cerkve in vasi.

Leta 1239 je imel v Pliberku svoj grofovski sedež vovbrški grof Viljem drugi (Graf von Starhand und Hainburg) in njegova žena, hčerka Mainharda pl. Kainach. Ko je rodbina vovbrških grofov izumrla, so gosposčino Pliberk z več drugimi gosposčinami podedovali grofje Pfannenberški. Mesto in gosposčina Pliberk sta se nekdanj imenovala Auffenstein po njenih lastnikih grofih Auffenstein. Ko je ta rodbina leta 1396 izumrla, sta mesto in gosposčina prišla zopet v last Habsburžanov in je mesto še danes deželno-knežje. Grad in gosposčina sta pozneje prišla v last Ambrozija grofa Thurna in je sedaj njihov lastnik Franc Ludvik grof Thurn.¹³

Župnik Singer omenja Pliberk v zvezi z rodbino grofov Auffenstein in piše tole: »Rodbina Auffenstein je imela posestva na Štajerskem in Koroškem. Na Koroškem so imeli gradove Pliberk, Guštanj, Črna, Železna Kapla, Seeburg (grad severno od Poreča ob Vrbskem jezeru) in Trebinje. Leta 1368 so bili zaradi veleizdaje oblegani v gradu Pliberk in sta bila oba tedanja lastnika Konrad in Friderik obsojena na do smrtne ječo. Vsa posestva so jima bila zaplenjena in so prišla v last deželnega kneza. Konrad je umrl v zaporu, njegov brat Friderik pa je bil po osemindvajsetih letih ječe izpuščen, postal je duhovnik in je umrl leta 1398 kot kanonik v Regensburgu. Tako je prišla tudi gosposčina Pliberk leta 1368 v last Habsburžanov.«¹⁴

Jaksch in Wutte opisujeta zgodovino deželskega sodišča, gosposčine, mesta in župnije Pliberk takole:¹⁵ »K deželskemu sodišču Pliberk sta spadali deželski sodišči Guštanj in Črna, ki sta bili od 16. stoletja dalje stalno združeni s pliberškim deželskim sodiščem. Tudi krvno sodišče je ugotovljeno od 16. stoletja dalje, verjetno pa je obstajalo že poprej. Gavage so stale južnovzhodno od Pliberka ob cesti proti Guštanju. Pliberk je bil od 12. stoletja dalje sedež istoimenske rodbine vovbrških ministerialov. Pliberk se je prvotno imenoval Ljupicdorf; to ime izvira iz slovenske besede »ljub«, kar bi se v nemščino pravilno prevedlo z »Minne«. Starejši grad je bil torej Minnenberg, mlajši pa Pliburch = Bleiburg. To ime pa nima nikake zveze s svincem, temveč je moralo ravnotako nastati iz besede ljub.

Dne 29. julija 1292 je grof Ulrik III. Vovbrški obljubil solnograškemu nadškofu Konradu, da mu da med drugimi tudi gradova Pliberk in Spodnji Dravograd v zastavo, če izpusti vojvodovega sina Ludvika iz ujetništva. Ko je leta 1322 rod Vovbržanov izumrl, je prišel Pliberk v last grofa Ulrika Pfannenberškega, ki je leta 1332 zastavil Pliberk z delom Guštanja in z Vovbrami Konradu pl. Auffenstein. Medtem

¹³ Janez Vajkard Valvasor, *Topographie Kärntens*, 1686.

¹⁴ Stefan Singer, *Kultur- und Kirchengeschichte des oberen Rosentales, Dekanat Rosegg*, 1935, str. 25.

¹⁵ August pl. Jaksch in Martin Wutte, *Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer*, Wien 1914, Kärnten, str. 158 ss.

ko so prišle Vovbre zopet nazaj v roke rodbine Pfannenberga, sta ostala Pliberk in Guštanj v rokah Auffensteinov. Dne 15. maja 1361 so dali Auffensteini grad Pliberk z deželskim sodiščem kakor tudi grad Guštanj ter ozemlje v Mežici, Črni in Javorju deželnemu knezu kot fevdnemu gospodu nazaj. Od tega časa dalje je bila usoda Pliberka, Guštanj in Črne povezana med seboj. Po padcu Auffensteinov so prišle vse tri gosposčine v last deželnega kneza. Leta 1381 so bile vse tri gosposčine zastavljene plemenitemu Tybein, 1489 je upravljal gosposčino Pliberk s Črno Reinprecht pl. Reichenburg, medtem ko je bil Guštanj leta 1458 v zastavni posesti Friderika Varl, 1489 Friderika Lamberger in 1491 Konrada Auer. Šele v letih 1510 in 1512 so bile vse tri gosposčine zastavljene Apoloniji, vdovi po Julijanu grofu Lodronu, leta 1523 pa so prišle te gosposčine v zastavno posest njene hčerke Ane Marije in njenega moža Andreja barona Ungnad. Leta 1601 pa je bila gosposčina Pliberk prodana Ivanu Ambrožu grofu Thurnu.«

Poglejmo še, kaj pravita Jaksch in Wutte o mestu Pliberk samem: »Že v listini z dne 9. maja 1228 se omenja kraj Pliberk kot forum in je v listini že tudi imenovan iudex fori. Pliberk je dobil mestne pravice dne 15. novembra 1370 od avstrijskih vojvod Albrehta III. in Leopolda III. Pliberški mestni pravni red je dobesedno enak pravnemu redu mesta Šent Vid iz leta 1338, le določbe o rokodelcih in gostilničarjih so v pliberškem mestnem redu nove. Pliberško meščanstvo je prejelo pravico do izvolitve mestnega sodnika iz svojih vrst šele leta 1393 od vojvode Albrehta III. Leta 1573 je prišlo med zastavnim lastnikom gosposčine Pliberk in med pliberškim meščanstvom do spora zastran mej mestnega pomirja, ker je zastavnik priznal mestno pomirje le znotraj mestnega obzidja. Nadvojvoda Ferdinand II. je leta 1596 odločil ta spor v prid meščanstva.«

Župnija Pliberk se omenja že leta 1241, je pa v tem času podružnica prafare Šmihel pri Pliberku, kar je izkazano še za leto 1362.¹⁶ Tudi ob nastanku ljubljanske škofije leta 1461 je župnija Pliberk še filiala župnije Šmihel, kmalu nato pa je prevzela župnija Pliberk vodilno mesto za pliberško cerkveno okrožje, ker se pliberški vikarji podpisujejo v 16. stoletju že stalno kot škofijski komisarji.

Še nekaj besed o etimologiji imena Pliberk, nemško Bleiburg, v času naših zapisov v arhivskih virih dosledno pisano Pleyburg, nekajkrat tudi Pleyberg. Kranzmayer trdi pri razlaganju koroških krajevnih imen tole: »Leta 993–1000 ime Liupiedorf, tj. vas Slovenca Ljubeka, 1228 Pliburch; ni pa izključeno, da ima to ime dvojni pomen, ali grad ob svinčnem hribu ali pa izhaja beseda iz srednjevisokonemške besede blide, tj. 'vesel, ljubeč'. Primerjaj Liupic s slovenskim 'ljub', na kar spominjajo imena sosednjih krajev Libič, Libuče, ki so v zvezi z besedami 'ljub', nemško 'lieb', ter izginula, listinsko dokazana Minneburg, sestavljena iz besed minne = ljub in grad.«¹⁷ Ali ima Kranzmayer prav ali ne, prepuščam presoji etimologov.

¹⁶ Sematizem krške škofije za leto 1911, Celovec.

¹⁷ Eberhard Kranzmayer, Ortsnamenbuch von Kärnten, II. teil, Klagenfurt 1958, str. 34.

Župna cerkev v Pliberku je bila posvečena apostoloma Petru in Pavlu. V cerkvi je bila kapela sv. Janeza Krstnika, s katero je bil združen beneficij sv. Janeza Krstnika. Za ta beneficij je imel deželni knez prezentacijsko pravico. Ta beneficij je donášal beneficiatu precejšnje dohodke, kakor to izvemo iz popisa inventarja, ki ga je sestavil dne 9. junija 1586 Viljem pl. Methniz, takratni zastavni lastnik gosposčine Pliberk, na ukaz koroškega deželnega vicedoma Ivana pl. Bastreja ob priliki prevzema tega beneficija po takratnem pliberškem vikarju Janezu Wolfu, ki ga je za ta beneficij prezentiral nadvojvoda Karl. Inventar je obstajal: 1. Iz stare zidane hišice v mestu v bližini župnišča, ki pa se vsa s streho vred podira, z vrtom poleg nje. 2. Iz šestih podložniških kmetij in dveh domcev. Hube posedujejo Janez Gros, Blaž Segmeister ali Weit, Andrej Kaleb, Lampret Kristan, Toni Glinšek in Kašpar Vunčelejk, domca ob potoku Bistrica pa Valentin Kralj in Valentin Podlipnik. 3. V kapelici ni ničesar drugega kot dva medeninasta svečnika in nekaj raztrganih prtov.¹⁸

Okoli pliberške farne cerkve se je razprostiralo mestno pokopališče, ki je bilo obzidano. Na enem delu pokopališča je bila postavljena kostnica. V njej je bil oltar sv. Mihaela in se je tu vršila služba božja le enkrat na leto na dan sv. Mihaela 29. septembra.

K pliberški župniji je spadalo deset podružnic in sicer 1. Cerkev Marijinega oznanjenja v Nonči vasi (Einersdorf, omenjena leta 1489). 2. Cerkev sv. Marjete na Dobravi (Šmarjeta, St. Margareten am Forst, omenjena leta 1430). 3. Cerkev sv. Andreja v Spodnjih Libučah. 4. Cerkev sv. Bartolomeja v Srednjih Libučah. 5. Cerkev sv. Jurija v Zgornjih Libučah. 6. Cerkev sv. Sebastijana v Dobu (Aich). 7. Cerkev Božjega groba pri Cirkovčah (sezidana med leti 1670 do 1680). 8. Cerkev sv. Ožbolta v Mežici (v drugi polovici 18. stoletja postane samostojna župnija). 9. Cerkev sv. Danijela v Šent Danijelu (postane istotako v drugi polovici 18. stoletja samostojna župnija). 10. Cerkev sv. Ulrika na Strojni.

V pliberškem gradu se je nahajala grajska kapela, pri kateri so grofje Auffensteini ustanovili leta 1362 beneficij sv. Pavla, ki je bil združen z dohodki iz temu beneficiju dodeljenih podložnih kmetij. Za časa reformacije so v tej kapeli pokopavali protestante in je bila leta 1620 na novo posvečena, kakor bomo pozneje videli.

Župnija Pliberk je bila po svoji velikosti in po številu faranov ena največjih koroških župnij. Koroški zgodovinar Gotbert Moro navaja pri opisovanju zgodovine vseh koroških župnij,¹⁹ da župnija Pliberk meri 75.69 km². Pri tem pa ni upošteval, da so k župniji Pliberk takrat spadali tudi predeli, ki ležijo sedaj na jugoslovanskem ozemlju, tj. Mežica in Šent Danijel. Zgodovinar Moro izpušča pri opisovanju zgodovine koroških župnij tudi vse ostale župnije, ki se sedaj nahajajo v Jugoslaviji. Število faranov se je sukalo, kakor bomo pozneje videli,

¹⁸ KALj., fasc. 55/7.

¹⁹ Gotbert Moro, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, VIII. knjiga, Dekanat Bleiburg, Pf. St. Peter und Paul in Bleiburg, str. 139 ss.

med 4000 do 5000, po odcepu župnij Mežica in Šent Danijel v drugi polovici 18. stoletja pa med 3.200 do 3.500.

Dne 28. februarja 1562 je prejel Gregor Lathomus, vikar župnije Šmihel pri Pliberku, od ljubljanskega škofa Petra pl. Seebach pismeno naročilo, naj instalira svojega brata Matijo Latomusa, pripadnika ljubljanske škofije, za stalnega vikarja in komisarja župnije Pliberk in naj ga zapriseže ter vpelje v službo. Za stroške naj porabi 16 goldinarjev iz dotacije, ki jo mora plačevati vsako leto na dan sv. Doroteje škofijskemu ordinariatu. Brata Gregor in Matija Latomus sta se pravilno pisala Latomič, kar izhaja iz listine z dne 30. novembra 1570, ohranjene v škofijskem arhivu v Ljubljani.²⁰ Iz te listine tudi izhaja, da je bil Matija Latomus premeščen iz Pliberka za mestnega župnika v Gradec, obdržal pa je tudi v svojih rokah vikariat v Pliberku, kjer je imel do svoje smrti svojega namestnika. Uvod te listine se glasi: »Ich Mathias Latomich, fürstlicher Durchleichtigkeit Caplann Pfarrer zu Grätz, perpetuierter Vicarius et Commissarius zu Pleiburg, auch beneficiat auf Sanct Catarina Perg ob Pleiberg, Bekhenne...« Matija Latomič je imel torej v Gradcu visoke funkcije, saj je bil tam dvorni kaplan in mestni župnik.

Matija Latomus, ki je torej imel razen župnije v Gradcu in vikariata v Pliberku v svojih rokah tudi beneficij sv. Katarine v Šmihelu pri Pliberku, je imel stalne spore z zakupnikom gosposčine Pliberk, baronom Davidom Ungnadom, ki si je prilaščal pravice odvetništva nad cerkvenimi ustanovami. V pismu z dne 25. maja 1571, naslovljenem na svetovalce in komisarje zastavljenih gosposčin na Koroškem v Celovcu se Matija Latomus pritožuje zoper zastavnega lastnika gosposčine Pliberk Davida Ungnada v zadevi plačevanja odvetščine in v zadevi polaganja cerkvenih obračunov, v kar se upravnik gosposčine Pliberk neupravičeno vmešava. V pritožbi navaja, da se mu kot zemljiškemu gospodu podložnih kmetij, ki spadajo k župni cerkvi, k podružnicam, k beneficiju sv. Katarine in k beneficiju sv. Janeza Krstnika, dela škoda in da je tako ravnanje v nasprotju z določili ustanovnih listin cesarja in papeža o ustanovitvi ljubljanske škofije, ker so vsa cerkvena posestva izločena iz jurisdikcije posvetnih oblastev. Če si Ungnad lasti upravljanje odvetništva, naj to vrši le ad defendendum, ne pa tudi ad dominandum, to se pravi, naj izvršuje zaščito cerkvenih ustanov, nima pa pravice, da si iz tega lasti kake dohodke.²¹ Spor med pliberškimi vikarji in med gosposčino Pliberk glede izvrševanja odvetništva in glede polaganja cerkvenih računov se je vlekel še desetletja, kakor bomo videli.

Baron David Ungnad, ki je postal po smrti svoje matere vdove Ane Marije Ungnad zastavni zakupnik gosposčine Pliberk, je bil lastnik grada in gosposčine Žonek (Sonneg) nad Žitarjo vasjo in je bil vnet protestant. Leta 1570 je sestavil na ukaz deželnega kneza oz. deželno-knežjih komisarjev zastavljenih gosposčin v Celovcu nov urbar gospo-

²⁰ ŠALj., listine.

²¹ KALj., fasc. 55/7.

ščine Pliberk.²² Ta urbar ni zanimiv le po svoji obsežnosti, temveč tudi po svoji vsebini. V njem so poimensko navedeni vsi gosposčini Pliberk podložni kmetje z navedbo krajevnih uradov in županstev ter kraja bivališča vsakega posameznika. Pri vsaki hubi je naveden njen obseg po številu dnevnih kopov (Tagbau) in to ločeno za njive in travnike, navedeno je število konj, goveje živine in drobnice, ki jo je smel dotični kmet prezimovati, navedeno je, ali ima dotični kmet pri svoji kmetiji gozd ali pa mora drva za kurjavo kupovati, navedene so dajatve vsake kmetije v denarju (zakupnina in davki) in v živilih in končno je navedeno, komu mora dotična huba plačevati desetino. Gosposčina Pliberk je imela leta 1570 okoli 330 podložnih kmetij, ki so bile porazdeljene v vseh treh deželskih sodiščih Pliberk, Črna in Guštanj. Tudi meje teh treh deželskih sodišč so v urbarju točno opisane, kar dokazuje, da je bila gosposčina Pliberk lastnik vseh treh deželskih sodišč. Teh 330 pliberški gosposčini podložnih kmetij je imelo v svojih hlevih 167 konj, 3277 glav goveje živine, 2916 glav drobnice (koz in ovc) ter 1385 svinj. Pliberška gosposčina je imela razen zgoraj navedenih podložnih kmetij na Koroškem še osem podložnih hub v okolici Maribora in sicer v Kamnici pod sv. Urbanom. Pri teh kmetijah je imela gosposčina Pliberk zemljiško-gospodske pravice po gorskem pravu (Perkrecht), to se pravi, da so morale te kmetije dajati gosposčini poleg drugih dajatev še dajatve v vinu. Teh osem kmetij je morale dati vsako leto v pliberški grad 151 veder vina, vedro merjeno kot vodno vedro (Wassereimer). Vodno vedro je merilo nekaj čez 17 litrov vina, tako da je znašala vsa dajatev pet startinov vina. V urbarju je bilo tudi določeno, da je mesto Pliberk zadolženo spraviti to vino iz Maribora do grajske kleti brez odškodnine. Ker pa so bili meščani oproščeni takih dolžnosti, je mesto naložilo to tlako kočarjem, ki so živeli v mejah mestnega pomirja. Pliberški kočarji so prejeli za to prepeljavo od gosposčine pijačo, sir in kruh in so smeli v grajskih gozdovih pobirati odpadlo suho vejevje, kolikor je mogel vsak posameznik nesti na glavi domov. V urbarju so opisane tudi pravice do lova in ribolova, ki so bile opisane v posebni razpravi.²³

Drugi zanimivi vpisi v tem urbarju so še naslednji: V mestu Pliberk je bilo nekdanj 11 mesnic, danes so le še 4. Vsak mesar mora dajati v grad vsako leto 36 funtov loja, grajski upravitelj pa je dolžan, da vzdržuje in popravlja mesnice. Ugotovi se naj tudi, ali so tisti meščani, ki so na krajih, kjer so prej stale mesnice, sezidali hiše, dolžni, da oddajo letno 36 funtov loja v grad. Kar se tiče gostiln, obstaja v območju pliberškega deželskega sodišča običaj, da mora oseba, ki nima starih pravic do izvrševanja gostilniške obrti in ki hoče točiti vino, dajati grajskemu deželskemu sodniku letno eno tele ter 15 do 20 krajcarjev. Najbolj važen pa je za našo razpravo vpis v urbarju v zadevi plačevanja odvetščine, ki se glasi: »V urbarju so navedeni plačniki odvetščine, ki so zemljiški podložniki gospoda Haimerja, cerkve v Libeličah, v Nonči vasi, pliberškega župnika in drugih cerkva. Ti

²² SALj., fasc. 98/3.

²³ Anton Svetina, Lov in ribolov v Mežiški dolini ob koncu 16. stoletja, Lovec letnik 1965/66, zvezek 4.

podložniki pa nočejo plačevati odvetščine, ker jim to prepovedujejo njihove zemljiške gosposke. To se je začelo približno pred dvanajstimi leti še v času, ko je bila zastavna lastnica gosposčine Pliberk vdova Ungrad.

To je potem povzročilo dolgoletne spore med župnijami in gosposčino Pliberk. Izgleda, da so protestantski zakupniki samovoljno vpisovali pravice do odvetščine v urbarje gosposčine Pliberk.

Pliberški vikar Matija Latomus je umrl v jeseni leta 1571. To izvemo iz pisma nadvojvode Karla z dne 18. oktobra 1571 ljubljanskemu škofu, v katerem sporoča nadvojvoda škofu, da je umrl Matija Latomus, dvorni kaplan in mestni župnik v Gradcu, ki je zapustil v Pliberku hišo. Škofu je bilo v pismu naročeno, naj da pliberško zapuščino pokojnega župnika pod zaporo, naj da vse inventarizirati in naj o tem poroča vladi v Gradcu.²⁴

Kot naslednik Matije Latomusa je prišel za vikarja v Pliberk Janez Fabri. Pri opisu župnije Šmihel pri Pliberku navaja zgodovinar Gotbert Moro, da je pliberški vikar Janez Fabri leta 1574 poslal škofu Konradu v Ljubljano pismo, v katerem ga prosi, naj bi se pliberškemu vikariatu priključil šmihelski vikariat ali kak drug beneficij, ker pliberški vikar zaradi visokih izdatkov ne more izhajati s svojimi dohodki.²⁵

Sesti ljubljanski škof Konrad Glušič, ki je vladal od leta 1571 do 1578, je prišel peto nedeljo po veliki noči leta 1574 v Pliberk na vizitacijo. Prihodnji dan, v ponedeljek, je bral slovesno mašo in opravil birmo, ki se je nadaljevala tudi popoldne po obedu. Ljudstva se je nabralo ta dan v Pliberku okoli 3000 oseb, navzoča pa sta bila tudi opat iz Dobrle vasi pater Bartolomej in opat iz Velikovca Gregor Latomus, bivši vikar v Šmihelu pri Pliberku. Ko je škof poizvedoval, ali se razširja v Pliberku ali okolici protestantizem, mu je bilo zagotovljeno, da se o tem ne sliši, le mestni pisar in neki meščan z imenom Sprainzer sta odpadnika; mestni sodnik in člani mestnega sveta pa so škofu ustno in s svojim delovanjem dokazali, da so v vsem zvesti sveti katoliški cerkvi. Pač pa je škof ugotovil, da živijo vikar kakor tudi oba kaplana v konkubinatu; vse tri je škof strogo posvaril, naj takoj prenehajo s takim življenjem in jim zagrozil, da ne bodo le razrešeni upravljanja cerkvenih služb, temveč bodo kaznovani s hujšimi kaznimi, zaporom in odvzemom vseh beneficijev.²⁶ Bila je to doba reformacije, ko so protestantski duhovniki imeli pravico do poroke in so jih tudi katoliški duhovniki začeli posnemati. Vikar Janez Fabri je moral biti potem res kazensko odstavljen ali premeščen, ker najdemo proti koncu leta 1574 v Pliberku za vikarja Janeza Wolfa, ki je potem služboval na tem mestu več kot 50 let.

Kmalu po nastopu svoje službe poroča vikar Wolf v obširnem pismu škofu v Ljubljano o razmerah v svoji župniji. Med drugim navaja, da je hotel sedanji zastavni zakupnik gosposčine Pliberk Hauss tudi mestno farno cerkev spraviti pod svoje odvetništvo. Proti temu

²⁴ KALj., fasc. 84/55.

²⁵ Gotbert Moro, l. c. Urpf. St. Michael ob Bleiburg, str. 135.

²⁶ KALj., fasc. 22/2.

se je mesto pritožilo na deželnega kneza, ki je pritožbi ugodil in odločil v prid mestu. Če bi dobili gospod Ungnad in njegovi graščinski upravitelji pravice do odvetništva, bi pritegnili vse župnije in cerkvene ustanove na sebe in bi ostale cerkve prazne. Tako so npr. vpisali v župniji Šmihel pri podružnični cerkvi v Večni vasi v svoj urbar pravico do odvetništva in celo davkov ne plačujejo deželnim stanovom, temveč v grad Žonek.²⁷

Škof Konrad Glušič je v zvezi s tem pismom poslal dne 13. decembra 1574 pismo zastavnemu zakupniku gosposčine Pliberk Krištofu pl. Hauss in ga prosil, naj se ne vmešava v cerkvene račune farne cerkve v Pliberku in njenih podružnic, kar počenja iz domnevne pravice do odvetništva, in ga opozoril, da je po ustanovni listini ljubljanske škofije predvidena kazen 100 mark čistega zlata za tistega, ki bi delal proti predpisom te ustanovne listine.²⁸

22. februarja 1581 piše vikar Janez Wolf zastavnemu lastniku gosposčine Pliberk Ivanu pl. Hauss v zadevi plačevanja desetine in odvetščine od strani podložnikov župne cerkve in beneficija sv. Janeza Krstnika v Pliberku. Kar zadeva plačevanja desetine, bo podložnikom zapovedal, naj izpolnijo svoje dolžnosti, kar pa zadeva plačevanja odvetščine, pa bo pri podložnikih ugotovil, ali so te dajatve sploh kdaj plačevali. Ko je bila njemu pred leti izročena po škofijskih komisarijih uprava župnije in kapele sv. Janeza, ni bilo govora o kakem odvetništvu, ki bi ga naj imela gosposčina Pliberk. Zato tudi ne more priznati kot odvetnika župnije nikogar drugega kot svojega gospodarja, ljubljanskega škofa.²⁹

V isti zadevi piše škof Janez Tavčar iz svoje rezidence v Gornjem gradu dne 22. septembra 1581 deželnemu knezu nadvojvodi Karlu, da je prišlo v območju ljubljanske škofije do mnogih neprijetnih nesporazumov med duhovščino na eni strani in med sodnimi in zemljiškimi gosposkami na drugi strani, ker si poslednje lastijo domnevne pravice do odvetništva nad župnijami s tem, da sestavljajo cerkvene obračune v svojih gradovih ali upravnih poslopih brez navzočnosti župnikov, vikarjev in kaplanov in postavljajo za cerkvene ključarje osebe, ki ne pripadajo katoliški veri. Škof prosi deželnega kneza, naj z javnim patentom odpravi te nepravilnosti, ki so v nasprotju z ustanovno listino ljubljanske škofije.³⁰

Ponovno piše vikar Janez Wolf dne 27. junija 1587 deželno-knežjim komisarjem v Celovec, da so bili podložniki beneficiata sv. Janeza Krstnika v Pliberku nepravilno vpisani v urbar gosposčine Pliberk glede plačevanja odvetščine, ker teh dajatev podložniki od pamtiveka niso plačevali. Prepis tega pisma pošlje vikar Wolf 31. julija 1587 škofu Janezu Tavčarju, ki je bival takrat v Gradcu kot namestnik deželnega kneza, in ga prosi, naj bi deželnoknežjim komisarjem, ki sestavljajo za gosposčino Pliberk nov urbar, ukazal, da odpravijo te nepravilnosti

²⁷ KALj., fasc. 55/7.

²⁸ KALj., fasc. 55/11.

²⁹ KALj., fasc. 55/12.

³⁰ KALj., fasc. 55/13.

tudi iz razloga, ker bo prišlo pri gosposčini Pliberk morda do sprememb v lastništvu.³¹

In res je prišlo nekaj let pozneje do spremembe lastništva grada in gosposčine Pliberk. S pismom z dne 24. aprila 1601, izdanim v Gradcu, je avstrijski nadvojvoda Ferdinand prodal grad in gosposčino Pliberk Ivanu Ambroziju grofu in baronu Thurnu (Hannss Ambrosius Graf vnd Freyherr von Thurn vnnnd zum Creuz) z vsemi zemljišči in gozdovi, ki so pripadali tej gosposčini. Iz kupne pogodbe so bile izvzete le pravice do zakladov in rudokopov, duhovni fevdi, cerkve ter vse dispozicije o religiji posameznih cerkva in kar je s tem v zvezi. Nadalje so bile iz kupne pogodbe izvzete apelacije ter vse druge fevdne in oblastne pravice, ki jih ima deželni knez nad imenji deželanov. Kupnina je znašala osemdesettisoč goldinarjev rensko-nemške veljave, goldinar računat po 15 reparjev ali 60 krajcarjev, ki jih je kupec z današnjim dnem plačal v roke dvornega zakladnika Nikolaja Tschändiga.³²

Kupnina je bila tudi za tedanje razmere izredno visoka. Če primerjamo tedanjo vrednost npr. ene krave, ki je znašala okoli 10 goldinarjev, z današnjo vrednostjo krave, bi znašala današnja vrednost kupnine nad tri milijarde starih dinarjev. Po visokosti kupnine je tudi razvidno, kako obsežna je bila v tistih časih gosposčina Pliberk.

Iz dopisa vikarja Janeza Wolfa z dne 8. avgusta 1602 škofu Tomažu Hrenu, ki je zasedel ljubljansko škofijsko stolico leta 1598, izvedemo, da je pred prodajo gosposčine Pliberk grofu Thurnu imel to gosposčino v zakupu doktor Hauenhalt, ki je imel od deželnega kneza pooblastilo, da v njegovem imenu ščiti tudi cerkve. Kako je to odvetništvo izrabljal, nam pove gornji dopis vikarja Wolfa, v katerem poroča škofu, da so cerkveni ključarji javno priznali, da je zakupnik pobiral cerkveni denar kar iz skrinjic; v Šent Danijelu je pobral 15 goldinarjev, v cerkvi sv. Ulrika na Strojni dva zlata dukata, pri sv. Nikolaju v Dvoru 15 goldinarjev, pri sv. Jakobu v Mežici okoli 30 goldinarjev, v cerkvi sv. Ulrika v Večni vasi kar 140 goldinarjev, pri cerkvi sv. Andreja v Libučah pa ves davek od enega leta. Tudi je jemal od cerkvenih njiv in travnikov, ki se oddajajo v zakup po zakupnem pravu, primščino z izgovorom, da mora to obračunati z vice-domom. Ob koncu tega pisma sprašuje vikar Wolf škofa, kdaj bo prišel v Pliberk posvetit grajsko kapelo, da bo lahko pravočasno razglasil njegov prihod v cerkvi.³³

Dne 6. maja 1605 piše grof Ivan Ambrož Thurn škofu Tomažu Hrenu z Dunaja v zadevi svojega protestantskega oskrbnika v Radovljici in v zadevi pliberških cerkva. Grof meni v pismu, da se škof, ko preganja oskrbnika, drži italijanskega pregovora, da kdor konja ne more tepsti, tepe sedlo. Koliko sto in sto oseb je v Ljubljani še pred vašo škofovsko rezidenco, ki niso katoličani in se proti njim ne postopa s tako naglico kot zoper mojega oskrbnika. V deželi je še mnogo go-

³¹ KALj., fasc. 55/17.

³² SALj., fasc. 98/5.

³³ KALj., fasc. 55/18.

spodov in deželanov, ki živijo bliže Ljubljani in proti njim ne teče nikak postopek. Sicer pa škofu izdana instrukcija o protireformaciji ne daje škofu pravice postopati zoper uslužbenca gospodov in deželanov. Grof prosi, naj škof z izgonom oskrbnika počaka vsaj tako dolgo, dokler sam ne pride nazaj v deželo, ker mora oskrbnik polagati njemu še obračune treh let. Kar se pa tiče pliberških cerkva, sporoča grof škofu, da je vrnil cerkvam cerkvene škrinjice, želeti pa je, da bi denar, ki ga je pustil v škrinjah, skrbno čuvali; kar se tiče odvetništva in cerkvenih podložnikov, ki so z dajatvami in roboto inkorporirani gosposčini, se teh pravic ne more odreči, prosi pa škofa, naj zaradi tega ne dolži oskrbnika kake nepokorščine.³⁴

V letu 1606 pride med pliberškim grajskim upraviteljem Jurijem Prüggljerjem (tudi Princkhler) in pliberškim vikarjem Janezom Wolfom do intenzivnega dopisovanja v zadevi plačevanja odvetščine od strani cerkvenih podložnikov. 14. januarja piše oskrbnik vikarju, da cerkveni podložniki kaplanije sv. Janeza in podružničnih cerkev v Nonči vasi, v Šent Danijelu in v Rinkolah od časa, kar je lastnik gosposčine grof Thurn, to je že pet let, ne plačujejo dajatev iz odvetništva, ki ga izvršuje gosposčina Pliberk nad temi podložniki, kakor je to zabeleženo v urbarjih. Vikar se naproša, da z vso strogostjo pozove podložnike, naj poravnajo petletne zaostanke in tudi za naprej vsako leto pravočasno odštejejo te dajatve. Ponovno piše oskrbnik 30. septembra, da bo proti podložnikom postopal z rubežem, če v roku osem dni ne plačajo zaostankov. Vikar Wolff odgovarja na ti dve pismi s pismom od 5. decembra, da se ni nikoli branil dajati gosposčini, kar ji gre, da pa v ustanovni listini beneficija sv. Janeza Krstnika, izdani od bratov Konrada in Friderika Auffensteinskih, ni o tem ničesar zabeleženega. Tudi glede podložnikov navedenih podružničnih cerkev navaja vikar za vsako cerkev posebej njen pravni položaj in vztraja na tem, kar je v cerkvenih zakonih zapisano, da tisto, kar je bilo bogu posvečeno ali v pobožne namene, ne sme rabiti za splošnost. Na to pismo odgovarja zopet grajski upravitelj Prüggljer, da podložniki zato nočejo plačevati dolžne odvetščine, ker umrli pl. Metnitz, ki je imel gosposčino Pliberk pred dvajsetimi leti v zakupu, teh dajatev ni izterjeval. Znano pa je, da so bile te dajatve vpisane tudi v starem grajskem urbarju, sestavljenim pred sto leti. Zato prosi grajski upravitelj ponovno vikarja, naj vpliva na podložnike, da bojo te dajatve poravnali, da jih ne bo treba rubiti.³⁵

3. januarja 1613 piše škof Tomaž Hren grofu Ivanu Ambrožu Thurnu in se mu zahvaljuje, da je bil v zadnjih dveh letih, ko je v pliberški okolici posvečal nekaj cerkev, na grofov ukaz sprejet v pliberškem gradu v goste. Škof omenja v pismu tudi grajskega upravitelja Ostermana v Radovljici, ki ga je hotel škof svojčas zaradi protestantizma izgnati, pa ga je na prošnjo grofa Thurna favoriziral in se je bil grof škofu za to uslugo zahvalil. Nadalje omenja škof Hren v

³⁴ KALj., fasc. 76.

³⁵ KALj., fasc. 55/19 in 55/20.

pismu grajsko kapelo, ki jo je dal grof Thurn na novo sezidati. Škof sicer hvali, da je nova kapela nad vse lepa, na primernem mestu in bolje zidana kot prejšnja, kritizira pa, da je v novi kapeli postavljen le en oltar, medtem ko so bili v stari trije. Škof je rade volje pripravljen to kapelo na prošnjo škofa posvetiti.³⁶

Pliberški vikar Janez Wolf je postal leta 1618 kanonik ljubljanske škofije. Na to mesto ga je prezentiral deželni knez nadvojvoda Ferdinand II. s pismom od 30. junija 1618. Ljubljanski stolni kapitelj je obstajal iz prošta, dekana in deset kanonikov. Razen enega kanonika, ki ga je imel pravico prezentirati škof, je vse ostale prezentiral deželni knez. Vikar Wolf pa kljub imenovanju za kanonika ni zapustil pliberške župnije do svoje upokojitve.

Konec leta 1618 je prišlo med vikarjem Wolfom in med grofom Ivanom Ambrožem Thurnom ponovno do spora v zadevi plačevanja odvetščine od strani cerkvenih podložnikov župne nadarbine in podložnikov beneficija sv. Janeza Krstnika v Pliberku. Vsaka od teh cerkvenih ustanov je imela po vpisih v urbarju po štiri podložnike, ki so bili dolžni dajati tole odvetščino: podložniki beneficija vsak po štiri belice, dve kokoši in 20 jajc, podložniki župne nadarbine pa eden mernik ovsa in 20 jajc, eden enega kozliča in eno gosko, dva pa po eno kuro. V pismu z dne 19. oktobra 1618 zahteva grof Thurn od vikarja Wolfa, da pozove gornje podložnike na plačilo odvetščine, ki so z njo v zaostanku 12 let. V pismu se sklicuje na dejstvo, da je ta odvetščina vpisana v starih in novih pliberških urbarjih. Če ne bodo plačali, bo dal podložnike po svojem grajskem upravitelju rubiti. Podobno pismo je grof naslovil na cerkvene ključarje cerkve sv. Petra in Pavla v Pliberku, ki je imela tri podložnike, ki so bili obvezani dajati vsak po pol mernika in šest meric ovsa ter 20 jajc. Ohranjeno je tudi istočasno pismo grofa Thurna špitalskemu mojstru mesta Pliberk, naj izterja odvetščino od štirih podložnikov tega špitala, ki so bili obvezani dajati eden enega kozliča, eno gos in dva kapuna, tri pa po eno kuro. Vikar Wolf odgovarja grofu še isti dan in izpodbija vse zahteve. Glede beneficija sv. Janeza omenja, da sta to kapelo ustanovila leta 1363 Friderik in Konrad Auffensteinska. Kar se tiče deželnoknežje resolucije, se je ta izvršila per mala narata (po zlobnem pripovedovanju). Baroni Ungnadi so bili namreč prvi, ki so prinesli luteranstvo na grad Žonek in na gosposčino Pliberk in je to storil Andrej Ungnad, ki je tudi v grajski kapeli pokopan in so v njej postavili potestantske nagrobne spomenike. Sveto pismo je bilo na mnogih krajih preganjano. Če bi bili Ungnadi mogli vse cerkve in vse kapele inficirati z luteransko krivo vero in če bi bili mogli pridobiti za sebe vse cerkvene ustanove, bi to bili storili. Ko vikar Wolf odklanja pravico gosposčine Pliberk do pobiranja odvetščine od cerkvenih zemljišč, omenja med drugim, da je imela katoliška cerkev vedno *defensores et fundatores* (branitelje in ustanovitelje), pa tudi *spoliatores et perturbatores* (plenitelje in prekucuhe). Grof Ivan Ambrož Thurn je na to vikarjevo pismo

³⁶ KALj., fasc. 62/19.

takoj odgovoril in na dolgo in široko obrazložil svojo pravico do odvetništva. Najbolj je šla grofu na živce opazka vikarja o pleniteljih cerkve; grof očita vikarju, da njega smatra za spoliatorja.³⁷

Vikar Wolf je poslal prepise vseh teh pisem dne 24. oktobra 1618 škofu Hrenu v Gornji grad, kjer je škof takrat bival. Vikar omenja v svojem pismu posebej pliberški špital, pri katerem je bila svojčas ustanovljena služba jutranjega mašnika. Grof pa hoče spraviti špital pod svojo jurisdikcijo in ga obremeniti z dajatvami odvetščine, kar je v nasprotju s svoboščinami ljubljanske škofije. Vikar prosi škofa, naj ali piše grofu ali pa vloži pritožbo na kralja, da ne bo prišlo do rubeži ali pa sile nad cerkvenimi podložniki. Škof Hren je odgovoril vikarju Wolfu v obratno pošto in poslal pismo v Pliberk po istem kurirju, ki je prinesel vikarjevo pismo v Gornji grad. V tem pismu škof najprej graja mahinacije starega grofa. Nato navaja, kako je bila brez vednosti in dovoljenja pristojnega škofa podrta stara kapela v pliberškem gradu in zopet postavljena nova kapela tudi brez vednosti in dovoljenja škofa, v kateri so pokopani protestantje, sedaj pa grof zahteva z nekako slabo ohranjeno vzvišenostjo, naj bi jo on škof posvetil. Škof pohvali vikarja, da je nasprotoval grofu in njegovemu nekatoliškemu oskrbniku, ki je davno obljubil, da bo prestopil v katoliško vero, pa tega do danes ni storil. Škof naroča vikarju, naj privatno ali iz prižnice opozori cerkvene podložnike, da ne smejo pod kaznijo interdikta ali ekskomunikacije plačati gosposčini Pliberk odvetščine. Ob koncu naroča škof vikarju, naj zanaprej opusti dopisovanje z grofom in naj poprej vpraša škofa za nasvet in potem izvrši tisto, kar mu bo naročeno, v navzočnosti častitih oseb kot prič.³⁸

Spor med gosposčino Pliberk in med pliberško župnijo oziroma ljubljanskim škofom v zadevi posvetitve grajske kapele in plačevanja odvetščine se je vlekel še nekaj let. Dne 25. marca 1624 piše Jožef Egg, vladni kancelar v Gradcu, škofu Tomažu Hrenu in med drugim predlaga, naj škof proti grofom Thurnom vloži pismeno zahtevo na tajni svet cesarja in bo cesar kot supremus advocatus odločil, da bodo morali grofje Thurni po komornoprokuratorski sodbi izvršiti, kar so dolžni. Na to pismo je škof pooblastil ljubljanskega odvetnika dr. Jurija Planino, da je sestavil dve pritožbi na cesarski dvor. Odvetnik Planina je poslal osnutke obeh pritožb škofu v pregled in popravilo. Iz njih vsebine izvemo, da je bival leta 1620 v Pliberku papeški vizitator ljubljanske škofije frater Sixtus Carcanus, episcopus germanicensis, ki je posvetil novo sezidano kapelo sv. Petra in Pavla v pliberškem gradu. Ob navzočnosti vizitatorja je podpisal Ivan Ambrož grof Thurn pogodbo, po kateri se je obvezal, da bo vrnil kapeli vsa od ustanoviteljev grofov Auffensteinov leta 1362 dotirana zemljišča in posestva ter da bo nastavljal pri kapeli stalnega duhovnika z letno dotalcijo 30 goldinarjev. Iz vsebine tožb tudi izvemo, da je stari grof Ivan Ambrož Thurn medtem umrl. V oporoki je kreiral ustanovo 500 gol-

³⁷ KALj., fasc. 55/25.

³⁸ KALj., fasc. 55/24.

dinarjev za vzdrževanje duhovnika pri grajski kapeli. Umrli je brez moških potomcev in je svoje premoženje zapustil svojima dvema nečakoma Ivanu Ludviku in Joštu Jožefu grofoma Thurn tako, da je prejel prvi grad in gosposčino Pliberk, drugi pa grad in gosposčino Radovljica. Oba imenovana dediča pa sta bila zagrizena protestanta in sta dala takoj po pogrebu strica grajsko kapelo zapreti ter obdržala ključe pri sebi in tako preprečila, da bi bila oporoka izvršena in da bi se izvrševala v kapeli služba božja. Poslala sta sicer po grajskem oskrbniku obresti ustanovljenega zneska 500 goldinarjev pliberškemu vikarju, izjavila pa sta, da ko bo znesek 500 goldinarjev izplačan, bodo s tem ugasnile vse pravice iz prvotne ustanove. Škof je v obeh tožbah prosil cesarja, naj zaščiti pridobljene pravice cerkvenih ustanov.³⁹ Kako so te tožbe končale, iz arhivskih virov ni razvidno.

Grof Ivan Ambrož Thurn, ki je kupil leta 1601 grad in gosposčino Pliberk, je bil s svoji mladosti posebno nadarjen za študij jezikov, tako da se je na dunajskem dvoru razen dveh jezikov, ki sta mu bila prirojena, to je nemškega in slovenskega (podčrtal A. S.), učil latinščine, italijanščine in češčine. Ta visoki funkcionar na dunajskem dvoru je bil tudi najvišji dedni dvorni mojster za Kranjsko in Slovensko marko ter najvišji dedni maršal goriške grofije in se ni sramoval, da se po narodnosti ni čutil le Nemca, temveč tudi Slovenca. Starost je preživiljal na pliberškem gradu, kjer je v visoki starosti 84 let dne 14. septembra 1621 umrl in je tam pokopan v grajski kapeli. Njegov dedič pliberške gosposčine Ivan Ludvik grof Thurn pa je moral leta 1628, ko je cesarski ukaz o izgonu protestantov zajel v Avstriji vse plemiče, zapustiti svojo domovino. Žena in otroci, ki so bili katoliške veroizpovedi, pa smo smeli ostati na Dunaju, kjer so začasno bivali.⁴⁰

Leta 1630 umre ljubljanski škof Tomaž Hren, pa tudi na sedežu pliberškega vikariata pride kmalu na to do spremembe. Vikar Janez Wolf, ki je 57 let služboval na tem mestu, je dal leta 1631 zaradi starosti ostavko. Na njegovo mesto je novi škof Rainald Scharlich postavil duhovnika Janeza Perdiča. Vikar Wolf pa je obdržal v svojih rokah še vedno beneficij sv. Janeza Krstnika; tudi na ta beneficij resignira leta 1635, kakor to omenja škof v nekem pismu z dne 13. februarja 1636, češ da je vikar Wolf star že čez 80 let in ne more več izvrševati tega poklica. Ker je škof sam odobril odstop vikarja Wolfa kot beneficiata, ga je dvorna pisarna cesarja Ferdinanda v pismu, datiranem v Gradcu dne 11. februarja 1636, opozorila, da v bodoče sam ne sme potrjevati resignacije beneficijev, za katere je deželni knez patron oziroma odvetnik in fevdni gospod. Za ta beneficij sta potem prosila pliberški vikar Janez Perdič in ljubljanski kanonik Jakob Stopar. Škof Rainald je priporočil na dvoru pliberškega vikarja, beneficij pa je dobil kanonik Stopar, ki je bil nato dne 23. marca 1636 instaliran. Istočasno je kanonik Stopar dobil tudi beneficij sv. Katarine nad Šmihelom pri Pliberku. Kanonik Stopar pa je oba beneficija dajal pliber-

³⁹ KALj., fasc. 55/25.

⁴⁰ Die Grafen von Thurn — Valle — Sassina — Como — Vercelli Freiherrn von Kreuz, Carinthia I 1863, str. 385 ss.

škim vikarjem v zakup. Zakupnina je znašala za oba beneficija 100 goldinarjev letno neben einem halben Zenten schöner Harreisten (poleg pol funta lepega prediva). Razen tega je moral zakupnik poravnati iz dohodkov beneficija vse davke in druge dajatve.⁴¹

V naslednjem bodo prikazani dohodki beneficija sv. Janeza Krstnika v Pliberku za leto 1636, ki so poučni tudi zaradi tega, ker nas seznanijo s takratnimi cenami nekaterih kmetijskih pridelkov. Ta beneficij je imel v posesti šest podložnih kmetij in dva domca, ki so morali letno oddajati naslednje:

Zakupnina	f	5 kr.	9 d	—
Davek	f	28 kr.	17 d	—
Vojaški prispevek (Rüstgeld)	f	13 kr.	20 d	—
Sodnijski prispevek	f	— kr.	26 d	1
Dvojni vojaški prispevek	f	13 kr.	20 d	—
36 mernikov rži, vsak po 10 reparjev	f	45 kr.	— d	—
47 mernikov ovsu, vsak po 6 reparjev	f	35 kr.	15 d	—
2 in 1/2 mernika in 6 meric stročja, vsak po 2 f	f	5 kr.	30 d	—
70 piščancev, vsak po 3 kr.	f	3 kr.	30 d	—
12 pustnih kur, vsaka po 6 kr.	f	1 kr.	12 d	—
44 svinjskih pleč, vsako po 15 kr.	f	21 kr.	— d	—
520 jajc, vsako po 1 novčič	f	2 kr.	10 d	—
skupaj	f	174 kr.	9 d	1
Namesto robote plača vsaka kmetija po 5 f in vsak domec po 2 f 30 kr.	f	35		
skupaj	f	209 kr.	9 d	1
Od tega je odšteti davke in vojaške dajatve	f	54 kr.	57 d	—
ostane	f	144 kr.	12 d	1
Razen tega je imela kapela v lasti še dva travnika, ki sta dajala 30 funtov sena in otave	f	20		
in eno njivo proti Nonči vasi, na kateri se je sadilo 1 in 1/2 mernika rži	f	3		

Podložniki so morali plačevati dvojni vojaški prispevek, ker je leta 1636 še vedno divjala v Evropi tridesetletna vojna.

29. decembra 1639 je izdal pliberški vikar Janez Perdič nekemu podložniku pliberške župnije potno pismo (Passbrief) za prevoz dveh centov žita iz Pliberka v Ljubljano. Podložniku je bilo naročeno, naj pelje to žito z enim konjem kanoniku in mestnemu župniku v Ljubljani Jakobu Stoparju, ki je bil beneficiat beneficijev sv. Katarine in sv. Janeza Krstnika. To žito so bili oddali podložniki teh dveh beneficijev v letih 1638 in 1639. Potno pismo pa je bilo izdano, da je mogel to blago peljati skozi vse kraje brez plačila carine, mitnine in naklade, ker ni spadalo pod trgovsko blago.

Konec junija leta 1641 poročata cerkvena ključarja župne cerkve v Pliberku Matija Guetholdt in Gregor Guetsman, oba člana mestnega

⁴¹ KALj., fasc. 162/7.

sveta, škofu Otonu Frideriku Buchheimu, ki je v tem letu zasedel škofijsko stolico v Ljubljani, v pismu naslednje: Ko je 16. junija upepelil strašni požar vse mesto, da ni ostala nobena hiša nepoškodovana in je tudi farna cerkev sv. Petra in Pavla s kapelo Janeza Krstnika postala žrtev plamenov in je do tal pogorela, smo dali mi kot cerkveni ključarji na račun farne cerkve sezidati in pokriti poleg cerkve tudi kapelo sv. Janeza. Razen tega plačujemo iz dohodkov župne cerkve tudi razsvetljavo kapele. V pismu prosijo škofa za podporo cerkvi in za posredovanje, da beneficiat kapele kanonik Stopar povrne stroške za zidavo in za razsvetljavo. Kanonik Stopar odgovarja na to pismo škofu, da ni beneficiat kapele, temveč le altarja in upa, da ga bo škof oprostil teh dajatev. V zvezi s to prošnjo cerkvenih ključarjev je škof izdal dovoljenje, da se po posebnih odposlancih pobira zaradi tega požara milodare po vsej deželi.⁴²

Kmalu za tem obišče škof Oton Friderik Buchheim osebno pliberško župnijo. 1. julija 1641 se je podal iz Gornjega grada na pot, da izvrši vizitacijo svojih štajerskih in koroških župnij. Ker je njegovo potovanje zanimivo, ga bom tu prikazal: 1. julija je v Ljubnem, 2. julija v Solčavi in v Lučah, 3. julija v Rečici, 4. julija v Braslovčah in na Vranskem, 5. julija v Preboldu in v Trbovljah, 8. julija v Mozirju, 9. julija na Sladki gori, 10. julija v Podčetrtku in v sv. Petru pod Svetimi gorami, 11. julija v Podsredi, Kozjem in Pilštanju, 12. julija na Planini, 19. julija biva škof v Šoštanju, Starem trgu pri Slovenj Gradcu in v Slovenj Gradcu in pride 20. julija popoldne v mesto Pliberk, kjer so ga ex ordine visitationis (po predpisih vizitacij) pričakali s procesijo. Po kratkem opraviu v cerkvi je odšel v župnišče, kjer je pregledal urbarje in zapiske o inventarju župne cerkve, podružnic in beneficijev in še isti dan dal poklicati predse cerkvene ključarje. To sta bila mestni sodnik Andrej Guethold in meščan Alfonz Macher, prišlo pa je še več drugih meščanov, ki so škofu poročali, da vikar v redu izvršuje svoje dolžnosti in da živi dostojno. Prosili so škofa v imenu meščanstva, če bi smeli prihodnji dan priti k njemu v avdienco, v kar je škof privolil. Pri avdienci so najprej škofu čestitali v imenu mesta k imenovanju, potem pa ga prosili, če bi smeli imeti tudi med tednom večkrat peto mašo in pete večernice in da bi se vršilo ob nedeljah in praznikih bogoslužje tudi v nemškem jeziku. Škof jim je odgovoril, da to ni ravno tako težaven problem, da bi se mu ne moglo ugoditi, posebno, če imajo to zapisano v ustanovah. Drugo vprašanje meščanov je zadevalo popravilo pogorele župne cerkve in kapele. Vprašali so škofa, ali je beneficiat dolžan prispevati k tem popravilom. Škof jim je odgovoril, da je to brez dvoma razvideti iz ustanovne listine. Ker pa so bile te listine pri meščanih zaradi požara uničene, bo treba pogledati, ali ima te listine beneficiat Stopar, če ne, bo treba pogledati v gornjegrajskem arhivu.⁴³

⁴² KALj., fasc. 68/1.

⁴³ KALj., fasc. 51/9.

Iz prošnje meščanov, da bi se smel v župni cerkvi brati evangelij tudi v nemškem jeziku, smemo sklepati, da so se vršile v mestu Pliberk do leta 1641 vse službe božje v slovenskem jeziku.

Nato je pozval škof na zaslišanje domačega vikarja Janeza Perdiča, ki je izjavil, da je rojen v Gornjem gradu, da je duhovnik 22 let, od tega je služboval tri leta v Gornjem gradu, devet let pri sv. Petru v Ljubljani in deset let je na tem položaju v Pliberku. Ordinatus ad titulum collegii Mariani Oberburgi (potrjen na naslov marijanišča v Gornjem gradu). Tu naj bo omenjeno, da je morala vsaka oseba, ki je v takratnih časih hotela postati duhovnik, pred posvečenjem predložiti potrdilo kakega bogatega zasebnika ali pa kake posvetne ali cerkvene ustanove, da je le-ta pripravljena preživljati dotično osebo v starosti, ko ne bi mogla več izvrševati svojega poklica. To je bilo nekako prvo znano obvezno starostno zavarovanje. Vikar Perdič je še poročal škofu, da je študiral retoriko, kazuistiko pa privatno. Deželi plačuje letno 326 goldinarjev na davkih, v Gornji grad pa letni obrok dotacije škofiji v znesku 112 goldinarjev in tri libre piperis. Župna nadarbina ima 21 podložnih kmetij.

Kmalu po tej škofijski vizitaciji je prišlo pri župniji Pliberk do osebne spremembe. Kaj je dalo povod, da je bil vikar Perdič odstavljen ali premeščen, iz arhivskih virov ni razvidno. Njegov naslednik na vikariatskem mestu v Pliberku je bil Sebastijan Pichler, ki mu je dal kanonik Stopar leta 1644 beneficija sv. Katarine in sv. Janeza v zakup. Leta 1647 je tožil vikar Pichler šmihelskega vikarja Križaja, ker že pet let ni plačal zneska 36 goldinarjev, to je ene tretjine obroka, ki ga mora plačevati pliberška župnija škofiji kot dotacijo. Ta dolžnost šmihelske župnije je izhajala iz časov škofa Konrada Glusiča, ko je bil del pliberške desetine odstopljen šmihelski župniji. V tožbi je vikar Pichler tudi navedel, da mora vzdrževati dva kaplana in učitelja, medtem ko šmihelski vikar nima takih obveznosti.⁴⁴

V pliberški župniji sta bila nameščena stalno po dva kaplana zaradi razsežnosti župnije in zaradi števila faranov, ki jih je bilo 4000 in tudi več. Eden obeh kaplanov je moral imeti izpit za curam animarum (dušebrižništvo). Dne 30. aprila 1647 je npr. napravil pri nadžupniku in škofijskem komisarju v Starem trgu pri Slovenj Gradcu kaplanski izpit takratni kaplan v Pliberku Tomaž Banko (tudi Vanko).

7. januarja 1650 je prosil pliberški vikar Sebastijan Pichler škofa, ali bi ga smel nadomeščati kaplan Rupert Rudnikar, ker je zbolel in ne more več opravljati službe v duhovnih zadevah. Drugi kaplan je bil takrat v Pliberku Jurij Rudolf. V zvezi z boleznijo vikarja Pichlerja je bilo njegovo službeno mesto v Pliberku razpisano. Za to mesto so prosili Jurij Stergar, kaplan v Slovenj Gradcu, Tomaž Banko, bivši kaplan v Pliberku in sedanji vikar v Črni, ter celjski kaplan Prešeren. V zvezi s temi prošnjami je škofijski ordinariat v Ljubljani pozval nadžupnika in škofijskega komisarja v Braslovčah Filipa Terpina, ki je leta 1654 postal generalni vikar ljubljanske škofije in potem zasedal

⁴⁴ KALj., fasc. 134/3.

to mesto vrsto let, da da svoje mnenje o prosilcih. Terpin je priporočal kaplana Jurija Stergarja in je pisal tedanjemu generalnemu vikarju Francu Maksimilijanu škofu Petinenskemu med drugim tole: *Eo quod Slavigraecii in germanica et slavonica lingua exercitatus est, quid etiam Pleyburgensis parochia requirit* (ker se je v Slovenj Gradcu dobro izuril v nemškem in slovenskem jeziku, kar zahteva tudi pliberška župnija). Navadil se je tudi običajev in pravnih razmer meščanov, ki so slične v Slovenj Gradcu in v Pliberku, v duhovnih zadevah pa se ne zahteva večje izbirčnosti niti v enem niti v drugem teh mest. Kar se tiče upravljanja cerkvenega premoženja, je imel v Slovenj Gradcu v posesti beneficij sv. Katarine in je vladal nad njegovimi zemljiškimi podložniki v najtežjih časih brez pritožb. Kar se pa tiče tekočih sporov, ima na Koroškem, kjer je študiral, mnogo sošolcev in prijateljev, ki mu bodo lahko svetovali.⁴⁵

In res je bil za vikarja v Pliberku imenovan Jurij Stergar, ki je služboval na tem mestu 40 let, kakor bomo videli. Takoj po nastopu službe mu je dal kanonik Stopar oba beneficija v zakup pod istimi pogoji, kakor jih je imel vikar Pichler.

16. junija 1651 je dobil za dobo enega leta kaplansko mesto v Pliberku Matija Stermicer na priporočilo patrov jezuitov v Doberli vasi. Leta 1653 pa je bil imenovan za kaplana v Pliberku Tomaž Viđovec.

Marca leta 1652 je bila izvršena generalna vizitacija vseh župnij pliberškega okrožja.⁴⁶ Generalne vizitacije župnij je odredil škofijski ordinariat približno vsakih dvajset let, razen teh vizitacij so pregledovali poslovanje župnij škofje ob birmah, vsaki dve leti pa je moral pregledati župnije tudi škofijski komisar. Za pliberško okrožje je bil to nadžupnik v Starem trgu pri Slovenj Gradcu. Vizitatorji so prejeli od škofije točna pismena navodila, kako naj na teh vizitacijah poslujejo. Ko prebiramo vizitacijske zapisnike, se ne moremo zadosti načuditi delu, ki ga je opravil posamezni vizitator v enem dnevu. Pri župnijah in pri podružnicah je moral najprej opisati stanje cerkve in posameznih oltarjev, nato ves inventar dotične cerkve, potem je moral pregledati urbarje, ugotoviti finančno stanje ter zaslišati cerkvene ključarje. Vse to je zabeležil v zapisniku v latinskem jeziku. V enem dnevu je pogosto pregledal po tri cerkve, ki so bile ena od druge oddaljene pogosto v težavnem hribovitem terenu.

Ko je prišel vizitator, po pisavi sodeč je to bil škofijski komisar in vikar v Braslovčah Filip Terpin, dne 18. mraca 1652 iz Slovenj Gradca v pliberško župnijo, se je najprej ustavil pri podružnični cerkvi v Šent Danijelu (*ecclesia curata S: Danielis in Monte, quae filialis est ad Parochiam Ss: Appost. Petri et Pauli Pleyburgensis*). Ugotovil je tole:

Urbar te podružnice je izkazal 60 krav in 120 ovc, podvrženih davkom. Cerkev ima šest podložnikov, ki plačujejo deželi 46 goldinarjev

⁴⁵ KALj., fasc. 68/1.

⁴⁶ KALj., fasc. 52/10 in 52/11.

davka. Ti podložniki morajo delati roboto le pri popravilih cerkve, kar se pa redko zgodi in to le po nasvetu pliberškega vikarja. Pač pa morajo plačevati roboto v denarju, če pa nastane potreba po ročnem delu, se jim denar vrne. Razen tega je cerkev v posesti šest travnikov, ki donajajo v celoti dva goldinarja in 58 krajcarjev. Niso pa ti travniki last cerkve, temveč plačujejo uživalci teh travnikov cerkvi zakupnino po ustanovah dobrotnikov, davke pa plačujejo raznim gosposčinam, pod katera ta zemljišča spadajo; pri teh kmetijah pa so ti travniki z zakupnino podvrženi cerkvi. Lavdemije prejema tudi cerkev, od vsake primšćine pa dobi vikar en zlatnik od ene kmetije, vse ostalo ostane cerkvi. Kolektura za maše znaša 15 škafov žitnih prispevkov. Za cerkvene ključarje sta bila postavljena Tomaž Markoč in Kašper Kajzer.

Isti dan je vizitator pregledal še dve podružnični cerkvi, in sicer cerkev sv. Ulrika na Strojni in cerkev sv. Marjete (Šmarjeta, ecclesia S: Margaritae Virginis et Martyris). Pri prvi je ugotovil 18 faranov zakupnikov in 12 navadnih plačnikov desetine ter štiri cerkvene podložnike, ki dajejo letno cerkvi 31 goldinarjev zakupnine, davke, ki ga plačujejo, pa je znašal leta 1651 12 goldinarjev več ali manj. Pri šmarješki podružnici pa je vizitator ugotovil le eno podložniško družino, ki je dajala cerkvi 6 goldinarjev 40 krajcarjev in 4 novčiče zakupnine. Razen tega je imela ta podružnica še nekaj njiv in travnikov, ki so cerkvi služili 9 goldinarjev 40 krajcarjev. Nadalje je dobivala ta cerkev polovico žitne desetine od 11 kmetij, kar je bilo v urbarju zabeleženo v vrednosti 10 goldinarjev. Na davkih je plačevala ta podružnica 7 goldinarjev in 6 reparjev. Šmarješka cerkev je imela 26 krav in 113 ovac, podvrženih dajatvam. Pri tej podružnici je obstajal spor o tem, kdo je dolžan dajati duhovnikom hrano, ko berejo maše.

Kakor smo videli, je vizitator ta dan obiskal tri podružnične cerkve v zelo težavnem terenu.

Prihodnji dan, 19. marca, je vizitator pregledal župno cerkev sv. Petra in Pavla v mestu Pliberk in ugotovil, da ima cerkev šest oltarjev. Glavni oltar je bil posvečen apostoloma Petru in Pavlu. V kapeli, ki je bila svojčas posvečena sv. Nikolaju, je sedaj oltar najsvetejšega, sv. Nikolaj pa je na stranskem oltarju. En oltar je posvečen Devici Mariji, pri prvem cerkvenem stebru je oltar sv. Erharda in sv. Valentina, ob strani cerkve pa je kapela sv. Janeza Krstnika in obstaja pri tej kapeli beneficij cesarske prezentacije, ki ga ima sedaj v rokah ljubljanski kanonik Jakob Stopar, upravlja pa ga domači vikar. Na pokopališču pa je kapela sv. Mihaela.

Urbar cerkve izkazuje 22 krav in 11 ovac, podvrženih davkom. Cerkev prejema od podložnikov 190 goldinarjev 31 krajcarjev in 2 novčiča ter nekaj pšenične moke in ovsa na zakupnini. Na davkih pa plačuje cerkev 116 goldinarjev v Celovec. Za vojaške dajatve je bilo v letih 1649 in 1650 plačanih 254 goldinarjev in tudi za leto 1651 je že vse plačano, ker pa so te dajatve vsako leto drugačne, niso vpisane v urbar. Cerkev ima tudi pravico do lavdemijev, le vikar dobiva od tega

honorar in sicer od 10 njiv ene podložne kmetije en tolar, isto dobivajo tudi cerkveni ključarji.

Nato je vizitator zaslišal oba cerkvena ključarja, Matijo in Gregorja Gutsmana, ki sta izjavila, da mora vikar ob priliki obveznih maš dajati obede iz svojega, cerkev prispeva le za vino in to dva do tri goldinarje po kakovosti vina. Na dan rešnjega telesa plača cerkev obed za duhovnike in za druge uradne osebnosti pri procesiji, na dan Octava Corporis Christi pa plača obed meščanstvo.

Nato je vizitator zaslišal oba kaplana. Prvi kaplan, Mihael Stergar, brat vikarja Jurija Stergarja, je bil rojen v mestu Kranj. Duhovnik je eno leto, ordiniran je bil na naslov lavantinskega škofa, od katerega je prejel tudi odslovilna pisma. Študiral je filozofijo in dosegel bakalaureat. Humanistiko je končal v Celovcu, kazuistiko pa je študiral privatno. Dovoljenje za dušebrižništvo mu je bilo izdano od škofa, toda le do prihodnje škofijske vizitacije, nadzorovati ga pa mora pri izvrševanju dušebrižništva brat vikar. Kaplan Stergar je bil naslednik kaplana Janeza Vričko, ki je bil dolgo vrsto let kaplan v Pliberku in je umrl 9. marca. Mihael Stergar je bil pred tem kaplan v Mozirju, toda brez cura animarum.

Drugi kaplan je bil Janez Volgard, rojen v Žitari vasi pri Doberli vasi v akvilejski škofiji, ordiniran je bil ravno tako na naslov lavantinskega škofa Alberta Priama. Ima odslovilna pisma od akvilejskega generalnega vikarja Bernarda Valvasorja z dne 30. aprila 1651. Pravico do dušebrižništva ima tudi le začasno do prihodnje škofijske vizitacije. Končal je filozofske študije na Dunaju, kjer je prejel čin bakalaureja in je tam študiral eno leto govorništvo in teologijo, potem pa je študiral dve leti v Celovcu kazuistiko. Zoper njega ni bilo nikakih pritožb.

Najbolj zanimivi pa so podatki, ki jih je vpisal vizitator v zapisnik o takratnem pliberškem učitelju Janezu Kurmešu. Takole začnjenja vizitator njegovo zasliševanje: »Vocavi ludivetricem dom. Joannem Khurmass virum bonorum morum, et latinae et germanicae linguae et scripturae et musicae peritum, etiam organistam...«, kar bi se po slovensko glasilo takole: Dal sem poklicati učitelja gospoda Janeza Kurmeša, moža lepega vedenja, veččega latinskega in nemškega jezika v govoru in pisavi kakor tudi podkovanega v glasbi, ki je tudi organist... V cerkvi ima odrejen poseben prostor, kjer igra na orgle in s petero dečki poje pri mašah in večernicah ter pri drugih cerkvenih ceremonijah. Učencev ima okoli trideset; večina njih se uči latinščino in nemščino, petero se jih uči glasbo, dva pa aritmetiko. Študiral je filozofijo na Dunaju in postal Baccalaureus philosophiae. Ko je bil vprašan o svoji plači, je odgovoril, da ima nekaj malega. Ima pa možnost preživljanja, ker je meščan in ima poleg hiše tudi polja in gozdove, ki ga vzdržujejo. Kot učitelj ima plačo od mesta v znesku 24 goldinarjev, obed pa dobiva pri vikarju ali namesto obedov 24 goldinarjev. Razen tega dobiva od župne cerkve 4 goldinarje, od osem podružnic, ki jih redno obiskuje na dan posvečenja in na dan patronata, pa od vsake po pol goldinarja. Prosi škofa, naj bi dovolil povi-

šanje tega honorarja na en ali dva goldinarja. Bratovščina sv. Nikolaja mu tudi daje po en goldinar letno, kar je dovolj, ker imajo le enkrat na leto cerkveno opravilo. Službo organista pa opravlja brezplačno in to delo podarja cerkvi, ker za to službo ni predvidene plače. Pač pa prosijo meščani, naj bi za zidavo orgel izdal škof ukaz, naj vsaka podružnična cerkev plača pet do deset goldinarjev, meščani pa bi bili pripravljeni prispevati po svojih možnostih, da bo učitelj, ki je tudi organist, na orglah igral.

Vizitator je označil učitelja za gospoda, ker je bil meščan in akademsko izobražen. Učitelj Kurmeš je bil brez dvoma koroški Slovenec, ker je vizitator posebej naglasil, da je večš tudi nemškega jezika. Pri službi božji se je tako v župni cerkvi kakor tudi pri podružnicah pelo v slovenskem jeziku, kar smemo sklepati po ugotovitvah iz leta 1641, ker so šele tega leta prosili pliberški meščani škofa za dovoljenje, da bi se v nedeljah smela enkrat vršiti služba božja tudi v nemškem jeziku.

Končno je vizitator pri župniji Pliberk pregledal še beneficij sv. Janeza Krstnika in ugotovil, da ima ta beneficij v zakupu domači vikar za letno zakupnino 50 goldinarjev in za en stot lanu, plačati pa mora sam deželi vse davke in druge dajatve, kar je znašalo v letu 1651 61 goldinarjev 3 reparje in 20 novčičev.

Prihodnji dan, 20. marca 1652, je vizitator najprej pregledal podružnično cerkev v Nočni vasi (*ecclesia Beatae Virginis Mariae in arena sive im Sandthaus, quae incorporata est cum urbario Ecclesiae Parochiali ad Bleyburg*), kar pomeni, da je bila ta podružnica z urbarjem vred inkorporirana župni cerkvi v Pliberku. Pri tej podružnici je obstajala bratovščina prvotno sv. Florijana, sedaj Device Marije, ki je imela 100 članov, od katerih je vsak plačeval letno dva krajcarja, imela pa je še 7 krav in 15 ovac, podvrženih dajatvam. Razen tega je imela ta bratovščina v lasti nekaj njiv, ki so dajale dva goldinarja zakupnine, davkov pa je plačevala 44 krajcarjev.

Nato je vizitator odšel k podružnični cerkvi sv. Jakoba v Dobu (*Ecclesia S: Jacobi in Aich*), kjer sta cerkvena ključarja Andrej Svetic in Martin Hožar izjavila, da ta cerkev nima nikakih dohodkov razen enega travnika, ki daje en goldinar zakupnine.

Tisti dan se je vizitator ustavil še na pliberškem gradu, kjer je pregledal tamkajšnjo kapelo (*Ecclesia S: Spiritus, sanctorum apostolorum Petri et Pauli in Castro Illustr. Domini Comitis Henrici Ludovici de Turris, sitae supra Bleyburgensum*). Ugotovil je, da je to kapelo dne 20. decembra leta 1620 posvetil apostolski vizitator Sikstus Carcanus in da je vsakoletno proščenje v tej kapeli bilo preloženo na binkoštni praznik. Nadalje je vizitator ugotovil, da je bil med pokojnim grofom Ivanom Ambrožem Thurnom in med ljubljanskim škofom dne 19. decembra 1620 sklenjen dogovor, da zapusti grof ustanovo v znesku 500 goldinarjev. Od obresti tega zneska naj prejema vsakokratni pliberški vikar 30 goldinarjev letno, mora pa za ta honorar brati vsak petek v gradu mašo, če pa bi bil kak petek zadržan, pa na kak drug dan v tednu. Original tega dogovora je vizitator priključil vizitacijskemu zapisniku.

Naslednji dan, 21. marca, je vizitator začel z delom pri podružnični cerkvi sv. Jakoba v Mežici (*ecclesia curata S: Jakobi Apost. et Valentini praesbiteri et Martyris*). Ugotovil je, da pri tej cerkvi obstaja bratovščina v spomin umrlih, ki je obhajala vsako leto svoj praznik na dan mrtvih. Duhovnik je dobival na ta dan za hrano 45 krajcarjev, razen tega so obdarili na ta dan 15, največ pa 20 revežev. Bratovščina je imela 128 članov, od katerih je moral vsak prispevati na leto dva krajcarja. Razen tega je imela bratovščina 6 krav in 60 ovac, podvrženih cenzusu. Nato je vizitator zaslišal oba cerkvena ključarja Matijo Pritovžnika in Baltazarja Steržeta, ki sta izjavila, da izkazuje cerkveni urbar 35 krav in 161 ovac, podvrženih dajatvam. Nadalje poseduje cerkev pet podložniških družin in dva podložna domca, ki služijo cerkvi 58 goldinarjev, 26 krajcarjev in 3 novčiče. Davka so plačali leta 1651 40 goldinarjev, 3 reparje in 15 novčičev. Ključarji so še prosili, naj bi dal škof dovoljenje, da bi se vršile pri tej podružnici poroke, toda brez prejuda pliberškemu vikarju. V zvezi s to prošnjo naj bo omejeno, da je veljal v dobi, ki jo opisujem, nepisan zakon, da so se morala vsa cerkvena opravila pri krstitev, porokah in pogrebi vršiti pri farni cerkvi. Izjema od tega pravila so bili pogrebi pri tistih podružnicah, ki so imele svoje pokopališče, pri krstih pa, če je bil v dotični podružnični cerkvi s škofovim dovoljenjem postavljen krstni kamen. Ker je Mežica oddaljena od Pliberka okoli 12 kilometrov, nas prošnja cerkvenih ključarjev ne sme začuditi. Take in podobne prošnje faranov iz Mežice in Šent Danijela so se ponavljale in so ti dve podružnici dosegli, da sta v 18. stoletju postali samostojni župniji.

Iz Mežice se je vizitator podal še isti dan v Libuče, kjer so obstajale tri podružnične cerkve. Pri cerkvi sv. Jurija v Zgornjih Libučah sta cerkvena ključarja Bartolomej Desetnik in Martin Stropnik izjavila, da izkazuje urbar te cerkve 24 krav in 28 ovac, podvrženih cenzusu. Razen tega ima ta cerkev v posesti osem njiv, ki služijo pet goldinarjev. V letu 1651 je plačala ta podružnica tri goldinarje in šest reparjev davka. Pri podružnični cerkvi sv. Bartolomeja v Srednjih Libučah je tamkajšnji cerkveni urbar izkazal dve podložniški družini in enega kajžarja, šest njiv in en travnik. Vsa ta posest je tej cerkvi donasala letno 35 goldinarjev in 40 krajcarjev, leta 1651 pa so plačali na davkih 24 goldinarjev in 4 reparje. Cerkev je imela ius laudemiorum ter 10 krav in eno ovco, podvrženih dajatvam. Cerkvena ključarja sta bila Jakob Lesjak in Valentin Aber. Končno je pregledal vizitator ta dan še podružnično cerkev sv. Andreja apostola v Spodnjih Libučah, kjer je izvedel od cerkvenih ključarjev Jurija Ostermana in Jurija Slaviča le to, da se vršijo pri tej cerkvi obligatne maše, ker je *ecclesia curanda*.

S tem dnem je bila vizitacija župnije Pliberk v letu 1652 končana. Vizitator je moral potem vizitacijski zapisnik poslati škofiji v Ljubljano in je škofijski ordinariat na podlagi ugotovitev vizitatorja izdal vikarju pismene odredbe (*constitutiones*), kaj bo treba pri posameznih cerkvah storiti in popraviti. Naj bo tu navedeno le eno izmed navodil pliberškemu vikarju: Lastnik pliberškega gradu grof Thurn je prosil

za dovoljenje, da bi smel napraviti iz svojega stanovanja vhod do oratorija v grajski kapeli, da bi imel lepši pogled v kapelo. Škofijski ordinariat je naročil vikarju, naj obvesti grofa, da škof ni pristojen izdajati takih dovoljenj in naj grof vloži prošnjo v Rim.

Leta 1658 so farani podružnic Šent Danijela in Mežice vložili na škofijski ordinariat v Ljubljani tole prošnjo: Od svojega vikarja smo prejeli navodila generalne vizitacije iz leta 1652, ki jih zvesto izpolnujemo. Moramo pa škofu potožiti svoje težave. Od fare smo zelo oddaljeni in je pot čez hribe v Pliberk težavna, kljub temu pa moramo nositi novorojenčke v Pliberk h krstu. Letos pozimi je en otrok na poti v Pliberk zmrznil in je takoj po krstu umrl. Zaradi tega ljudje tudi ne morejo dobiti botrov. Prosimo škofa, da dovoli postaviti v njihovih cerkvah krstne kamne, da bi smeli vsaj novorojenčke doma krstiti.⁴⁷

24. julija 1658 toži pliberški vikar Jurij Stergar v pismu škofu, kake težave ima pri administraciji župnije zaradi priskutnih n upornih sosedov in pravi v pismu »*militia est vita hominis super terram*« (življenje človeka na zemlji je borba). Prosi škofa za dovoljenje, da bi smel vložiti tožbo, ker je upravitelj pliberške gosposčine storil silo nad podložnikom pliberške nadarbine, ko mu je zaplenil brez vzroka voz s kravo, ko je peljal na njivo gnoj. Kot svojega pravnega zastopnika navaja vikar celovškega odvetnika dr. Janeza Zavriča.⁴⁸

Iz te prošnje sledi, da vikarji niso smeli sami vlagati tožb na višje instance brez dovoljenja župnika-škofa.

8. decembra 1661 sporoči škof Oton Friderik Buchheim pliberškemu vikarju Juriju Stergarju, da je v Ljubljani umrl kanonik in mestni župnik Jakob Stopar in da je cesar s pismom z dne 22. septembra 1661, izdanem v Ebersdorfu, prezentiral za naslednika Stoparja pri beneficiju sv. Janeza Krstnika v kapeli župne cerkve v Pliberku vikarja Jurija Stergarja. Škof je istočasno pooblastil magistra Leonarda Jaliya iz Celovca, da investira Stergarja na ta beneficij.⁴⁹

Med leti 1660 in 1662 je študiralo teologijo nekaj sinov pliberških meščanov, pri čemur je imel nekaj zaslug brez dvoma zgoraj opisani pliberški učitelj Kurmeš. To izvemo iz krstnih listov, ki jih je izdal v teh letih pliberški vikar. Dne 15. oktobra 1660 izda vikar Jurij Stergar rojstni list za teologa Leonarda Wroyli (Brojli), rojenega 1. decembra 1637. Starši so bili meščan Florijan Vrojlič in žena Jera. Krstil ga je vikar Janez Perdič, priče pa so bile Virgilij Sukart in Eva Kartah. 16. septembra 1662 izda vikar Stergar rojstni list za teologa Jurija Riedla, sina meščana Matije Riedla in žene Uršule. Krščen je bil dne 3. aprila 1639 po vikarju Janezu Perdiču. Botra sta bila Jurij Rudolf in Katarina Graser. 17. septembra 1662 je vikar Stergar napisal krstni list za Tomaža Rischlaffa, rojenega 20. decembra 1637 v Pliberku. Starši so bili Nikolaj Rischlaff, pliberški meščan in žena Uršula. Krstil ga je vikar Janez Perdič. Priče Tomaž Čerčej in Marija Keiser. Na koncu rojstnega lista je vikar Stergar napravil pripombo, da smatra

⁴⁷ KALj., fasc. 134/3.

⁴⁸ KALj., fasc. 93/44.

⁴⁹ KALj., fasc. 162/7.

Rischlaffa za vrednega, da sprejme tonzuro in štiri nižje redove.⁵⁰ 15. oktobra 1662 pa poroča generalni vikar ljubljanske škofije Filip Terpin škofu, da je prosil Andrej Guthold iz Pliberka, ki študira v Gradcu teologijo in je prejel dne 11. junija 1661 red akoluta, da bi smel biti v Gradcu posvečen še na ostale redove. Generalni vikar poroča škofu, da je Gutholdu izdal to dovoljenje razen dovoljenja za posvetitev v duhovnika. Istočasno poroča generalni vikar škofu, da je tudi Pliberčan Leonard Brojli na tem, da bo posvečen v duhovnika. Je sicer mož majhne rasti, odgovarja pa korajžno in dobro.⁵¹ Vsi ti štirje Pliberčani so bili skoro iste starosti in so tudi skoro istočasno končali svoje študije.

V pismu z dne 30. oktobra 1664 poroča vikar Jurij Stergar škofu v Ljubljano, da je imenoval po premestitvi pliberškega kaplana Jakoba Penza v Šoštanj na njegovo mesto Andreja Gutholda, sina mestnega sodnika v Pliberku, za katerega namestitev je prosil tudi njegov oče in drugo sorodstvo. Vikar prosi škofa, da to imenovanje potrdi, ker je prosilec odličnega vedenja in zelo izobražen mož.⁵²

Že pred temi štirimi pliberškimi teologi pa je končalo večje število Pliberčanov teološke študije in so postali duhovniki. 22. novembra je izstavil vikar Sebastijan Pichler dokaz o zakonitem rojstvu za Toma Wanko, sina pliberškega meščana Wankota in njegove žene Elizabete. 7. septembra 1654 je izstavil vikar Jurij Stergar rojstni list za Ivana Macherja, rojenega 12. oktobra 1630, zakonskega sina Ivana in Uršule Macher. Krstil ga je kaplan Jakob Lanšič, botra pa sta bila Markus Ravnah in Helena Mihelič. 9. septembra 1654 je vikar Stergar izdal rojstni list za Andreja Loja, rojenega leta 1628 kot zakonskega sina Lukasa in Susane Loj. Krstil ga je vikar Janez Wolff, botra pa sta bila Pankracij Drobež in Eva Priolet. 19. aprila 1659 pa je vikar Stergar izstavil rojstni list za bodočega duhovnika Simona Grila, rojenega 18. septembra 1636. Krstil ga je vikar Perdič, botra pa sta bila Štefan Kanauff in Marina Pučel.⁵³

Za temi pa sem ugotovil še dva Priberčana, ki sta študirala teologijo. 26. oktobra 1665 je izstavil Henrik Ludvik grof Thurn in Valsassina titulum mensae za Matijo Mežana, 8. junija 1672 pa je izdal mestni svet v Pliberku titulum mensae teologu Matiji Pušu, sinu pokojnega meščana in usnjarka Urbana Puša in njegove žene Katarine.⁵⁴

V pismu z dne 30. oktobra 1664 na škofijski ordinariat poroča vikar Stergar še o svoji krivdi v zadevi poroke dveh zakoncev, ki sta bila med seboj v sorodstvu v četrtem kolenu, po cerkveno-pravnih predpisih sta bila bratranec in sestrična. Kakor je bilo že v uvodu povedano, je moral vsak škof po nastopu službe dobiti od papeža pooblastilo, da je smel dispensirati zakonski zadržek sorodstva ali svaštva 3. ali 4. stopnje. Dobili pa so škofje taka papeška pooblastila le za tiste primere, v katerih je bilo dokazano, da sta oba zaročenca revna in si služita kruh z delom svojih rok. Dispenzo tega zakonskega

⁵⁰ KALj., fasc. 157/26.

⁵¹ KALj., fasc. 157/2.

⁵² KALj., fasc. 74/8.

⁵³ KALj., fasc. 45/1.

⁵⁴ KALj., fasc. 47/7.

zadržka bogatih slojev prebivalstva si je pridržal papež sam, ker je bila taka dispenza vezana z visoko takso. V predmetnem primeru se vikar Stergar v pismu opravičuje, da je pomotoma poročil dva zakonca, za katere je naknadno ugotovil, da sta si v sorodstvu. Šlo je za nekega potujočega potepuškega krojaškega pomočnika, ki je hotel že pred tem prevarati patre jezuite v Doberli vasi in komendatorja na Reberci, da bi ga poročili, pa se mu to tam ni posrečilo. V pliberški okolici se je naselil pri kmetu Simonu Studenčniku, faranu župnije Pliberk, in se izdajal za njegovega nezakonskega otroka. Studenčnik je prišel nekega dne z dvema možema v župnišče in vprašal vikarja, ali sme ta klatež, ki se je izdajal za njegovega nezakonskega sina, poročiti neko sorodnico Studenčnika. Vikar Stergar je v dobri veri, da sta ženin in nevesta med seboj v sorodstvu v 5. kolenu, v to privolil in jih je 21. julija poročil. Naknadno se je izvedelo, da je ta klatež prevaril kmeta Studenčnika, vikarja Stergarja in celo svojo lastno ženo, ker je imel že poprej ljubavno razmerje z njeno sestro, ki je z njim pričakovala otroka. Ker se je vse to v javnosti kmalu izve delo in da ne bi prišlo do večjega škandala, je vikar Stergar odredil, da morata zakonca do nadaljnjega živeti ločeno tako dolgo, dokler pride škofijsko dovoljenje za sklenitev tega zakona. Vikar prosi škofa, naj prošnji ugodi, ker so vsi prizadeti farani njegove župnije.

Škofijski ordinariat je na to pismo odgovoril že 4. novembra in je pohvalil vikarja, da je odredil ločeno življenje obeh zakoncev. Naročil pa je vikarju, naj pošlje dokaze o tem, v kakem sorodstvu sta oba zakonca, ali po očetih ali po materah, ker bi bila ločitev zakoncev tembolj potrebna, če bi se izkazalo, da gre za več zakonskih zadržkov.⁵⁵ Kako se je ta zadeva končala, pa iz listinskih virov ni bilo mogoče dognati.

Leta 1664 je umrl škof Oton Friderik grof Buchheim in je novi škof Jožef grof Rabatta prevzel dne 14. septembra 1664 funkcijo najvišjega sodnika ljubljanske škofije.

Kmalu za tem priporoča grof Nikolaj pl. Rosenberg v pismu škofu Rabatti, naj dovoli prodajo neke kmetije, ki je bila v lasti bratovščine Rešnjega telesa v župniji Pliberk, baronu Matiji pl. Lichten, v kar je že privolil pokojni škof Oton Friderik. Škof Rabatta naroča v pismu z dne 3. decembra 1664 pliberškemu vikarju, naj poroča, kaj je pokojni škof v tej zadevi ukrenil in ali se je ta prodaja izvršila v sporazumu z bratovščino ali brez njene vednosti, ali je ta transakcija v korist bratovščini, ali je bila vrednost kmetije precenjena po nepristranskih osebah in ali je sedaj ugoden trenutek za to, da bi ta odprodaja služila pobožnim namenom bratovščine. Ko bo škof prejel te podatke, bo lahko odgovoril grofu Rosenbergu.⁵⁶

Spomladi leta 1666 je v mestu Pliberku izbruhnil zopet hud požar, ki je upepelil tudi župnišče. Vikar Stergar prosi v pismu z dne 22. maja 1666 škofa, naj mu za ponovno zgraditev župnišča spregleda

⁵⁵ KALj., fasc. 67/12.

⁵⁶ KALj., fasc. 67/3.

plačilo letne dajatve kongrue v znesku 30 goldinarjev. Župnišče pa še leta 1668 ni bilo na novo sezidano, ker je vikar Jurij Stergar še 11. maja 1668 naslovil na škofa prošnjo za pomoč pri graditvi župnišča. V zvezi s tem požarom je vikar Stergar dne 16. septembra 1667 poročal škofijskemu ordinariatu, da je bil cerkveni stolp v požaru leta 1666 tako porušen, da ga bo treba do tal podreti in na novo sezidati. V te namene prosi v svojem imenu in v imenu cerkvenih ključarjev, naj dovoli, da prodajo eno podložniško hubo in porabijo izkupiček pri zidavi stolpa. Vikar je dobil tale odgovor sklepa škofijskega konzistorija: Ker so določene visoke kazni zoper tiste, ki odtujujejo cerkveno premoženje, kakor je to predpisal papež Pavel II. in je to potrdil tudi tridenski koncil, se prodaja podložniškega posestva ne more dovoliti. Četudi je res, da je ta kmetija oddaljena od mesta Pliberk tri milje in je cerkvi malo koristna, bi morali za tako prodajo izposlovati dovoljenje papeža in deželnega kneza, kar je zvezano z velikimi težavami. Zato je bolje, da se bo stolp popravljal postopoma iz letnih dohodkov župne cerkve.⁵⁷

16. septembra 1667 se pritoži vikar Stergar pri ljubljanskem škofu, da so začeli pliberški meščani pobirati desetino od zemljišč, ležečih v zunanjem mestnem pomirju, ki so jih imeli več kot trideset let v zakupu, za sebe brez plačila zakupnine, češ da pravica do desetine v smislu veljavnih predpisov po tridesetih letih zastara. Škof je vikarju odgovoril, da se po cerkvenih predpisih desetine ne smejo in ne morejo dajati v zakup za daljšo dobo od trideset let, cerkev pa te pravice ne more izgubiti, ker ne zastara. Zato naroča vikarju, naj najemno pogodbo za prihodnje leto obnovi, če pa ne bi uspel, naj se posvetuje z dobro podkovanim odvetnikom, kaj bi bilo treba storiti, in naj pred vložitvijo tožbe pošlje pooblastilo za tega odvetnika v Ljubljano ali v Gornji grad v podpis.⁵⁸

Iz leta 1667 je ohranjena imenjska vrednost zemljišč, ki so bila v lasti pliberške župnije ter pliberške župne cerkve in njenih podružnic, kakor je bilo vpisano v deželni deski v Celovcu (wieviel Pfundt Herrn Gült ein jede possidiert):

	Funtov	Reparjev	Novčičev
Župnija Pliberk	71	7	8
Župna cerkev	22	1	3
Beneficij sv. Janeza Krstn.	10	5	—
Cerkev sv. Danijela	9	—	2
Cerkev sv. Ulrika	5	1	26
Cerkev sv. Jakoba v Dobu	—	6	9 in ½
Cerkev sv. Jakoba in Valentina v Mežici	8	—	25
Cerkev sv. Jurija	1	2	—
Cerkev sv. Bartolomeja	5	4	—
Cerkev sv. Andreja	2	4	—
Cerkev sv. Magdalene	1	2	—

⁵⁷ KALj., fasc. 67/3 in 67/12.

⁵⁸ KALj., fasc. 67/12.

Obe cerkveni bratovščini Rešnjega telesa in sv. Nikolaja sta bili z župno cerkvijo Pliberk pod eno napovedjo.⁵⁹ Po tej napovedi so potem odmerjali tudi davke in vojaške dajatve (Rüstgeld).

12. februarja 1668 se je pliberški vikar Stergar pritožil zoper vikarja Primuža Peera v Šmihelu, da za leto 1667 še ni poravnal dotacije škofiji in zato tudi sam ne more poslati dolžnega prispevka. Škofijski ordinariat je šmihelskemu vikarju naročil, da plača ta prispevek v roku 14 dni, ker je po vpisu v urbarju pliberške župnije dolžan to storiti, če pa ima zoper pliberški vikariat kake ugovore, naj to stori v predpisanem roku. Ker pa je vikar Peer medtem ugovarjal plačilu in prosil, naj se zadeva prepusti v odločitev sinodi v Gornjem gradu, ki bo obdržana na praznik sv. Doroteje po veliki noči, je škofijski ordinariat izdal dne 17. marca 1668 tale dekret: Ker letos ne bo obdržana sinoda v Gornjem gradu, temveč v Ljubljani, se njegov ugovor ne more upoštevati in se mu v imenu škofijskega ordinariata strogo naroči, da takoj poravna dolžno in dosedaj običajno penzijo škofiji. Pliberskemu vikarju pa je ordinariat izdal istočasno dovoljenje, da izterja ta dolg in tudi stroške eksekucije potom rubeži s pomočjo posvetnih oblastev, če bi bilo to potrebno.⁶⁰

V začetku leta 1667 je umrl pliberški kaplan Grile. Za njegovo mesto je prosil duhovnik Martin Zlebnik, ki ga pa škofijski ordinariat ni nastavil, temveč mu naročil, naj prosi za vikariatsko mesto pri stolni cerkvi v Ljubljani. Za kaplansko mesto Grilca se je potegoval tudi drugi mestni kaplan v Pliberku Jurij Riedl in prosil, da bi smel opraviti v Gornjem gradu izpit iz dušebrižništva. Škofijski ordinariat je njegovi prošnji ugodil in naročil škofijskemu komisarju v Gornjem gradu, naj ga on in najstarejši gojenec Marijanišča izprašata in mu izdata potrdilo z veljavnostjo do prihodnje vizitacije župnije Pliberk.⁶¹

Dne 16. januarja je izdal škofijski urad v nekem sporu navodilo, da cerkvenega premoženja ne predstavljajo niti župnik niti cerkveni ključarji sami, temveč predstavljajo v cerkveno-zemljiških sporih prvo instanco po starih običajih ljubljanske škofije složno in skupno župnik in cerkveni ključarji.

1. marca 1670 je tožil Jakob Pevc, bivši kaplan v Pliberku in sedanjí kaplan in spovednik pri ljubljanskih nunah, pliberškega kaplana Mihaela Stergarja na plačilo polletne kolekture v znesku 47 goldinarjev 8 krajcarjev. Škofijski ordinariat je izdal Mihaelu Stergarju dekret, da poravna v enem mesecu svoj dolg, v nasprotnem primeru bo kazensko poklican v Ljubljano in bo tu kontumaciran, dokler ne poravna dolga. Kaplan Mihael Stergar in njegov brat pliberški vikar Jurij Stergar nista bila med seboj v dobrih odnosih. Vikar je svojemu bratu kaplanu očital, da prepogosto zahaja v družbo pliberških meščanov in da živi lahkomiščno. Vikar Stergar je zaradi tega dne 10. oktobra 1671 predlagal škofijskemu ordinariatu, naj brata Mihaela sprejmejo v Marijanišče v Gornjem gradu, da se bo v starosti naučil tistih disci-

⁵⁹ KALj., fasc. 80/9.

⁶⁰ KALj., fasc. 67/12.

⁶¹ KALj., fasc. 67.

plin, ki se jih v mladosti ni naučil. Škofijski ordinariat je vikarju Stergarju odgovoril takole: Več je vredno dobro razumevanje v skupnosti kot oseba enega nepopoljšljivega človeka; da ne bi pokvaril s svojimi slabimi lastnostmi vse črede, se prošnji vikarja razumljivo ne more ugoditi. V sporu med Jakobom Pevcem in Mihaelom Stergarjem v zadevi plačila dolžne kolekture pa je prišlo na razpravi pred škofijskim konzistorijem v Ljubljani dne 18. septembra 1670 do poravnave, po kateri se je toženec obvezal, da poravna svoj dolg v živilih in sicer 16 in pol mernika pšenične moke in 35 mernikov ovsu.⁶²

20. januarja 1673 je vikar Stergar poročal generalnemu vikarju ljubljanske škofije Filipu Terpinu v zadevi dveh parov zaročencev, ki so prosili za dispenzo zakonskega zadržka krvnega sorodstva. V prvem primeru je šlo za dve osebi iz kmečkih krogov, Vida Gradišnika in Marijo Riva, ki sta bila med seboj v 4. oziroma v 3. kolenu v sorodstvu. Kot razlog za poroko je Gradišnik navajal, da je dobrega vedenja in marljiv in da ima dobro kmetijo, ki jo namerava podariti nevesti kot doto, nevesta pa je revna brez premoženja. V drugem primeru pa je šlo za otroke pliberških meščanov. Klement Jamnik je bil zaročen z Marijo Vernar, ki je v pričakovanju sklenitve zakona postala z njim noseča. Poroko pa je preprečil nedostojen mladenič Jožef Puglič, ki je pomotoma tudi enkrat spolno občeval z imenovano Marijo, ker ni vedel, da je bila zaročena s Klementom Jamnikom. Klement Jamnik in Jožef Puglič sta bila v krvnem sorodstvu 4. kolena, bila sta torej bratranca. Tudi Marija je mislila, ko je prišel Puglič ponoči k njej, da to ni nihče drug kot njen zaročenec Jamnik, s katerim je bila vajena večkrat spolno občevati. Po izvršenem dejanju je pomoto prva opazila Marija ter je vsa ogorčena in nestrpljiva začela kričati in je jokaje zapustila sobo. Vikar Stergar je bil dal poklicati predse vse tri imenovane osebe in jih je v navzočnosti duhovnika Valentina Castallanija ter še dveh prič zaslišal. Vsi trije so pripravljeni pod prisego izjaviti, da se je vse to zgodilo po pomoti in so prosili, naj bi se v izogib javnega škandala izdala čimprej dispenza zakonskega zadržka sorodstva 3. kolena, da bi mogla zaročenca skleniti zakonsko zvezo. Generalni vikar je na ti dve prošnji odgovoril, da se bo v prvem primeru izdala dispenza, čim bo vikar predložil dokaze o stopnji sorodstva. Za drugi primer pa je generalni vikar dal pojasnilo, da v tem primeru ni potrebna nikaka dispenza, ker je v primerih spolnega občevanja potrebna dispenza le med sorodniki iz 1. in 2. kolena krvnega sorodstva (sic!).⁶³

Leta 1669 se je zopet vršila vizitacija župnije Pliberk. Vizitacijski zapisnik nam prikaže tole: Poklicani cerkveni ključarji Bartolomej Figon, Matija Guethold, Simon Kocianič, Bartolomej Anhuber, Tomaž Guetman in Matija Mohar so se pritožili, da se ob nedeljah služba božja prepozno začneja. Zaslišani vikar Jurij Stergar je izjavil, da je rojen v mestu Kranj, star je 55 let in 28 let duhovnik. Služboval je vedno v območju ljubljanske škofije in to dve leti v Svibnem, nato je bil

⁶² KALj., fasc. 67 in 87/56.

⁶³ KALj., fasc. 73.

7 let vikar mesta Slovenj Gradec in 18 let v Pliberku. Študiral je logiko s kazuistiko. Njegovo življenje in obnašanje je vzorno in je dober pater familias. Pogorelo župnišče je dal lepo popraviti, da je njemu v čast in prijetno bivališče za goste. Tudi cerkev lepo popravljajo razen zidave novega stolpa. Zakristijo in svete posode vzdržuje vikar v največji čistoči. Pri sebi ima mater, sestro in nečake. Župnija šteje 4432 duš; za veliko noč so prejeli vsi obhajilo razen ene osebe, gospoda Crucigerja pl. Staudach, za katerega se ne ve, kje se je izpovedal. Dohodki župnika so razvidni iz urbarja, ki je shranjen v Gornjem gradu. Vikar Stergar ima v posesti tudi beneficij sv. Janeza Krstnika, ki mu donša letno 200 goldinarjev dohodka. Meščani so naslovili na vladarja pismeno prošnjo, naj bi jim dovolil, da oni predlagajo beneficiata v primeru smrti prejšnjega za imenovanje. Škof izjavi, da je proti temu in bo prosil cesarja, da da pravico do predlaganja novega beneficiata njemu, ker bi meščani, če bi dobili tako pravico, to izkoristili sebi v prid in ne v prid cerkvi. Pri župniji Pliberk sta stalno nameščena dva kaplana. Vsak izmed njiju upravlja en del župnije s celebriranjem maš, pridiganjem in oskrbovanjem zakramentov. Njihovi dohodki obstajajo iz bire tako, da daje vsak kmet dogovorjeni del mernika pšenične moke in pol mernika ovsa, in iz štolnine za cerkvena opravila, in pride vsak kaplan na letni dohodek 100 zlatnikov. Hrano jima daje vikar. Prvi kaplan je Mihael Stergar, rodni brat vikarja, ki je bil že večkrat vizitiran. Svojo službo opravlja dobro, sicer je bil poprej na glasu, da je pokvarjen, sedaj se je pa poboljšal, kakor so to potrdili meščani sami ter cerkveni ključarji. Drugi kaplan je Jurij Riedl, pliberški domačin, star 29 let, duhovnik je štiri leta, od tega je bil eno leto in en četrt uslužben pri grajski kapeli, sedaj je drugo leto pliberški kaplan. Titulum mensae je prejel od mesta Pliberk. Je dober, pameten in ljubezniv mož in svojo službo opravlja v zadovoljstvo vseh. Vizitator je na koncu še naročil vikarju Stergarju, naj začenja ob nedeljah službo božjo ob 7. uri, ker so meščani za to prosili.⁶⁴

V drugi polovici 17. stoletja je še cela vrsta mladeničev iz Pliberka in okolice začela študirati in se posvetila duhovniškemu poklicu. 8. septembra 1654 je izstavil vikar Jurij Stergar krstni list za Gregorja Miheliča, sina pliberškega učitelja Jakoba Miheliča in njegove žene Helene. Rojen je bil 7. februarja 1630, krščen po kaplanu Sebastijanu Pichlerju, botra sta bila Pankrac Vrabeš in Uršula Maher. 19. junija 1666 je postal duhovnik Pliberčan Andrej Porthaus, star 24 let, ki je študiral retoriko v Judenburgu in za katerega je prošt v Spodnjem Dravogradu prosil za izpust iz ljubljanske škofije, ker je imel v Dravogradu obljubljen beneficij. Leta 1665 sta postala duhovnika dva Pliberčana, in sicer Andrej Laure, ki je moral prositi za dispenzo za to, ker je štiri leta prekinil svoj študij, in Gregor Gradišnik, star 26 let, ki je postal diakon v Solnogradu leta 1663. Tu naj bo mimogrede omenjeno, da je leta 1664 postal duhovnik Primož Stergar, brat pliberškega vikarja Jurija Stergarja in pliberškega kaplana Mihaela Stergarja, torej že

⁶⁴ KALj., fasc. 21/16.

tretji član družine Stergar iz Kranja, ki se je posvetil temu poklicu. 23. decembra 1675 je prejel tonzuro in štiri nižje redove 23-letni Urban Šlap, Pliberčan, ki je v Celovcu absolviral filozofijo in sedaj študira že drugo leto teologijo, 12. decembra 1692 je bil izprašan za diakona Pliberčan Andrej Schneider, rojen 14. oktobra 1672, ki je končal v Celovcu humanistiko in filozofijo in je sedaj tretje leto slušatelj teologije. 14. marca 1695 pa je napravil izpit za subdiakona Pliberčan Jožef Windisch, star 24 let, ki je prejel titulum mensae od mesta Šent Vid. Leta 1677 je prejel nižje redove in tonzuro 21-letni Pliberčan Jurij Schrienz, subdiakon pa 24-letni Pliberčan Jakob Rudolf, ki mu je dalo mesto Muta na Spodnjem Štajerskem titulum mensae. Leta 1675 je bil posvečen v duhovnika Urban Šlap, sin umrlega pliberškega meščana Simona Šlapa, rojen leta 1650, ki je študiral filozofijo v Celovcu in nato tri leta kazuistiko ravnotam. Titulum mensae mu je dalo mesto Šent Vid ob Glini dne 1. februarja 1673. Glede obnašanja v življenju in njegovega značaja ga je priporočala kongregacija v Celovcu.⁶⁵

Vikar Jurij Stergar je imel v začetku svojega službovanja v Pliberku nekaj nevšečnosti, kar je razvidno iz tehlne sinodalnih zapisnikov: Na sinodi v Gornjem gradu leta 1653 so se pritožili Jurij Marin in njegovi bratje iz Šent Danijela, da je vikar Stergar po smrti njihovega stoletnega očeta Stefana zahteval plačilo posmrtnine (Sterberecht) od kmetije, ki je »eine freigestiftete Huben«. Sinoda je razsodila, da vikar, ki sicer zasluži pohvalo, ker ščiti cerkveno premoženje, ne more zahtevati laudemiuma od hube, ki spada pod deželno oblast. Na sinodi v Gornjem gradu leta 1655 pa je bil vikar Stergar naznanjen, da je zahteval za pogreb samomorilca Caraduzija 60 imperialov. Na tej sinodi je vikar Stergar prosil tudi za dovoljenje, da bi smeli kaplani, ki hodijo ob nedeljah in praznikih maševati k podružničnim cerkvam, vršiti pri teh cerkvah poroke. Na sinodi leta 1659 pa je vikar Stergar poročal, da živi v Pliberku že 14 let oseba, ki se noče izpovedati, ki je še vedno heretik in ga ni mogoče izpreobrniti. Nadalje poroča o nekem zakonu, kjer žena noče z možem spolno občevati. Kaj je sinoda v teh primerih sklenila, pa iz zapisnikov ni razvidno.⁶⁶

Okoli leta 1670 je začel takratni lastnik gradu in gosposčine Pliberk Franc Ludvik grof Thurn-Valesassina blizu cerkve naše ljube gospe v Nonči vasi na griču, imenovanem Holmec, zidati cerkev Božjega groba. 18. avgusta 1676 prosi grof Thurn v pismu škofa Jožefa Rabatto, naj dovoli nadaljevanje zidave cerkve Božjega groba, ker ni že poprej prosil za to cerkveno dovoljenje. Če tega dovoljenja ne bo dobil, bo vse zopet podrl. V pismu je tudi prosil, da bi se smelo do posvetitve cerkve brati svete maše pri stranskih vratih. 9. avgusta 1678 poroča grof Thurn škofu Rabatti, da je cerkev, ki jo je dal graditi pri Svetem grobu, dograjena in prosi za dovoljenje, da bi se smela vršiti v cerkvi služba božja. Škof je napisal na prošnjo lastnoročno pripombo: »fiat

⁶⁵ KALj., fasc. 45/1, 47/8, 26/18 in 89/53.

⁶⁶ KALj., fasc. 41/9 in 41/12.

decretum et datur licentia debitis conditionibus«. Pa šele leta 1680 je bilo na ponovno prošnjo grofa Thurna izdano od strani škofa definitivno dovoljenje za zgraditev cerkve Božjega groba. Z dekretom z dne 4. oktobra 1680 je škof izdal poleg dovoljenja za izgradnjo »bazilike ad S: nimirum Sepulcrum prope Einerstorff« svojemu vikarju mesta Pliberk in komisarju tega okrožja Juriju Stergarju pooblastilo, da ob navzočnosti svojih faranov, pa le iz mesta, ne tudi ostalih faranov (zaradi nevarnosti infekcije, ker je takrat v Pliberku in okolici razsajala kužna bolezen), vzida po ritualu rimskih predpisov temeljni kamen. Istočasno je škof v tem dekretu naročil svojemu vikarju, naj zvesto izvršuje vsa cerkvena opravila pri procesijah in drugih prilikah sezidane cerkve, to pa le po pismenih odredbah škofa ali generalnega vikarja. Kar se tiče pravice patronata, bo škof odločil, čim bo pri tej cerkvi ustanovljen beneficij.⁶⁷

Škof imenuje novo zgrajeno cerkev baziliko. Ta cerkev je po svoji velikosti in po svoji pokrajinski legi res veličastna. Zanimivo je tudi, da je bil temeljni kamen vzidan šele po izgraditvi cerkve. Tu naj bo še omenjeno, da koroški zgodovinar Gotbert Moro pri opisu župnije Pliberk meni, da so podružnično cerkev Božjega groba pri Nonči vasi sezidali leta 1761 pliberški meščani. Moro citira tudi vir, kje je dobil te podatke (Ginh., 7, str. 66). Ta podatek zgodovinarja Mora pa je ovržen z mojimi listinsko dokazanimi ugotovitvami, da je cerkev Božjega groba dal sezidati med leti 1670 in 1680 pliberški grof Franc Ludvik Thurn-Valsassina.⁶⁸

Kakor je že zgoraj pripomnjeno, je leta 1680 razsajala v mestu Pliberk in okolici huda kuga, ki je imela za vikarja Jurija Stergarja neprijetne posledice. 15. septembra 1680 piše koroški deželni glavar, tudi kastelan in upravitelj vojvodine Koroške, pliberškemu vikarju tole: Ugotovljeno je, da hodijo pliberški kaplani, ki pomagajo inficiranim osebam v mestu z bogoslužnimi opravili, izven mesta in tam opravljajo službo božjo med zdravimi ljudmi. S tem prenašajo kugo med zdrave osebe. Če se bo to še dogajalo, bo izdan mestnim stražam ukaz, naj privedejo kaplane s silo nazaj v mesto, kadar bi ga zapustili. Koroška deželna vlada je dolžila vikarja Stergarja, da je on kriv, če hodijo kaplani izven mesta podeljevati zakramente na kugi obolelim osebam v Mežici, Šent Danijelu in Libučah. Zaradi teh obdolžitev je ljubljanski škof odstavil Jurija Stergarja z vikariatskega mesta v Pliberku. V zvezi s to odstavitvijo je takratni zastopnik ljubljanske škofije v Celovcu Wolfgang Amadeus Wöllacher pisal dne 10. julija 1681 škofu Jožefu Rabatti, da prevzame krivdo v zadevi odrejanja cerkvenih opravil v okuženih krajih župnije Pliberk na sebe. Sodnik in mestni svet mesta Pliberk pa v pismu z dne 11. julija 1681 prosita škofa, naj pusti vikarja Stergarja, ki že več kot 30 let uspešno upravlja župnijo, na njegovem mestu. Škof je prošnji ugodil, ker nahajamo Jurija Stergarja do njegove smrti na vikariatskem mestu v Pliberku.⁶⁹

⁶⁷ KALj., fasc. 85/32 in 142/22.

⁶⁸ Gotbert Moro, l. c. str. 139 in KALj., fasc. 21/2.

⁶⁹ KALj., fasc. 85/42.

V začetku leta 1686 je začel vikar Stergar bolehati, kar izvemo iz pisma Andreja Navodnika, nadžupnika in škofijskega komisarja v Starem trgu pri Slovenj Gradcu tedanjemu generalnemu vikarju ljubljanske škofije Marku baronu Rosettiju, v katerem poroča, da pliberški vikar prosi, naj bi se mu dodelilo za pomoč pri opravljanju cerkvenih opravil nečaka Blaža Kilerja. Navodnik omenja v pismu, da Kiler ni prijatelj grofa Cezarja Thurna in drugih plemenitašev, zato prosi škofa, naj s tem imenovanjem počaka, dokler bo ugotovljeno, ali se je Kiler s plemenitaši pobotal. Kiler potem res ni dobil kaplanskega mesta v Pliberku, ker je vikar Stergar v pismu z dne 20. aprila 1690 ponovno prosil škofa, naj mu dodeli nečaka Kilerja za kaplana, ki ga priporoča tudi pliberški grof v posebnem pismu. Pa tudi tokrat pliberški vikar ni uspel. Za kaplana v Pliberk je bil imenovan Matija Škof, Blaž Kiler pa je dobil kaplansko mesto v Starem trgu. 19. maja 1690 poroča novi nadžupnik v Starem trgu Janez Jurij Ernst škofijskemu ordinariatu, da je kaplana Matijo Škofa uspešno izprašal.⁷⁰

V pismu z dne 30. junija 1687, naslovljenem na generalnega vikarja barona dr. Janeza Marka Rosettija v Ljubljano, se je pliberški vikar Stergar pritožil zoper upravitelja pliberške gosposčine, da dela raznim cerkvenim ustanovam škodo in krivico, kakor npr.: Gosposčina Pliberk je dajala vsako leto pliberškemu vikarju en voz sena, sedaj pa že dve leti tega noče več dati. Šmihelski vikar je imel pravico, da vzame vsako leto v planini les za kurjavo, sedaj pa gosposčina tega ne dovoljuje več. Gosposčina hoče biti sodna instanca nad vsemi cerkvenimi podložniki, jih citira in kaznuje, ne da bi o tem obveščala duhovščine. Gosposčina Pliberka si lasti lastništvo nad cerkvenimi njivami in je mnenja, da zadostuje, če prejemajo cerkve od njiv zakupnino, zemlja pa da je last gosposčine in da lahko z njo po mili volji razpolaga. Ko so v šmihelskem župnišču imeli godce, je gosposčina Pliberka dala na župnijska vrata nabiti poziv, da morata priti hlapec in dekla na zaslišanje v grad; ker nista prišla, je dala gosposčina hlapca, ko je delal na njivi, aretirati. Pliberški grajski upravitelj je v podružnični cerkvi župnije Šmihel v Večni vasi dal pregledati cerkvene račune brez navzočnosti šmihelskega vikarja, kar je v nasprotju s cesarskimi generalijami in je v navzočnosti večjega števila oseb dal nesramne izjave, da bo v bodoče pri pregledovanju cerkvenih računov grof sedel pri mizi, ljubljanski knezoškof pa pod mizo. Isti upravitelj je ozmerjal z žaljivkami župnika v Vogrčah in ga v pismu dolžil laži. Pri cerkvi sv. Jakoba v Mežici je ta upravitelj dal poklicati Gregorja Kužnika zaradi izvršenega zakonoloma pred sebe in ker ni prišel, je dal temu podložniku na cerkvenem zemljišču zapleniti dva vola in jih odpeljati v Pliberk. Kaj je škofijski ordinariat v teh zadevah ukrenil, pa iz ohranjenih listin ni razvidno.⁷¹

Leta 1690 se je vršila vizitacija pliberške župnije in je prejel vikar od škofijskega ordinariata tole odločbo: Vrata pokopališča se naj po-

⁷⁰ KALj., fasc. 114/4 in 157/38.

⁷¹ KALj., fasc. 114/4.

pravijo, da se živina ne bo mogla pasti na posvečenem prostoru. Vikar naj nadzoruje kaplana, da ne bo hodil v mesto k meščanom na obede (sic!). Po starem običaju naj se vrši služba božja ob nedeljah poleti ob 8. uri, pozimi pa ob 9. uri. Jutranji mašnik pa naj mašuje pozimi ob 7. uri, poleti pa ob 6. uri. Dovoljeno je bilo, da podružnične cerkve pomagajo pri zidavi porušenega glavnega stolpa z zneskom 70 goldinarjev; ta znesek se naj tako razdeli, da ne bo ena cerkev bolj obremenjena kot druga.⁷²

Iz tega sledi, da cerkveni stolp pliberške župne cerkve, ki je bil pri požaru leta 1666 porušen, leta 1690 še ni bil dograjen.

14. februarja 1691 je nadžupnik in škofijski komisar v Starem trgu pri Slovenj Gradcu Janez Jurij Ernst poročal škofiji, da je pliberški vikar Jurij Stergar umrl in da je njegovemu nečaku B. Killerju naročil, naj ob prazniku sv. Jurija pride v Pliberk zaradi ureditve zapuščine. O tej zapuščini se je potem razvila med župnikom Ernstom in škofijskim ordinariatom obširna korespondenca. V pismu z dne 28. maja 1691 omenja nadžupnik Ernst že novega pliberškega vikarja Andreja Krivica. Za pliberško župnijo sta se potegovala med drugimi tudi kaplan Kumeš v Celovcu in vikar v Šmihelu Riedl. Vikar Riedl je bil po smrti vikarja Stergarja prezentiran od deželnega kneza za beneficij sv. Janeza Krstnika v Pliberku in ga tudi dobil v posest. Ko je beneficiat Jurij Riedl v začetku leta 1696 umrl, je bil na njegovo mesto prezentiran duhovnik Andrej Rabinger in je prejel ljubljanski škof od cesarja dne 29. februarja 1696 nalog, da ga investira na to mesto.⁷³

Dne 4. septembra 1696 je bila izvršena zopetna vizitacija župnije Pliberk. Vizitator je zabeležil v svoj zapisnik med drugim sledeče: Cerkevna ključarja Jurij Rabinger in Blaž Rumpler sta oba pliberška meščana, prvega je postavil na to mesto magistrat in je v službi dve leti, drugega pa je pred enim letom imenoval vikar. Učitelj je Jožef Riedl, ki je v tej službi okoli 17 let. Nastavil ga je pokojni vikar Stergar. Za plačo prejema 24 goldinarjev od vikarja in ravno toliko od magistrata, 4 goldinarje dobiva od cerkve in nekaj honorarja od dečkov, ki jih poučuje. V nedeljah mora pomagati pri verouku, ki traja od 2. do 3. ure popoldne. Učitelj se je pritožil, da ga ne kličejo k pogrebu, zaradi česar so prejudicirani njegovi dohodki na stoli. Vizitator je odločil, naj ta spor reši vikar. Pri opisovanju duhovščine je vizitator zabeležil tole: V Pliberku živi duhovnik Markus Skok, star 56 let, ki je končal gimnazijo v Celovcu in teološke študije v Gradcu ter bil ordiniran na naslov samostana v Marenbergu. Duhovnik je 34 let. Cerkveni ključarji mu plačujejo letno 64 goldinarjev iz ustanove Gregorja Jurančikarja, stanuje pa v hiši pokojnega vikarja Riedla, ki je zapustil to hišo kot ustanovo za upokojene duhovnike, vzdrževati pa morajo to hišo pliberški meščani. Prvi kaplan je Andrej Bittner, doma iz Radovljice, ki je študiral gimnazijo v Ljubljani, filozofijo in teologijo pa v Celovcu; ordiniran je bil v Ljubljani na naslov gosposčine Žusem.

⁷² KALj., fasc. 166/1.

⁷³ KALj., fasc. 162/7.

Duhovnik je štiri leta, od tega 9 mesecev kot gojenec marijanišča v Gornjem gradu, 9 mesecev je bil kaplan v Šent Pavlu, sedaj je tri leta v Pliberku. Na biri dobiva 38 mernikov pšenične moke in 30 mernikov ovsa, kar je prejšnje leto prodal za 100 imperialov. Za sire dobiva 12 goldinarjev, za krste od tistih, ki dajejo biro, 6 krajcarjev, od ostalih po 12 krajcarjev; pri cerkvi sv. Jakoba v Mežici dobiva od krsta 6 krajcarjev in pol merice ovsa, od poroke pa 12 krajcarjev. Drugi kaplan je Jožef Krivic, Ljubljančan, star 32 let, ki je končal humanistične študije v Ljubljani, filozofijo in bogoslovje pa je študiral v Gradcu. V duhovnika je bil posvečen v Šent Andražu v Labotski dolini na naslov mesta Ljubljana. Duhovnik je 4 leta, prvo leto je bil v Gradcu, pol leta v Ljubljani, pol leta pri zasebniku Juriču, nato dve leti v Gornjem gradu in sedaj je pol leta v Pliberku. Ima dohodke od kolekture, kar mu zadošča, in ima vse druge pravice kakor prvi kaplan. Prebiva v kaplaniji, hrano pa dobiva v župnišču. Naročeno mu je bilo, da mora dajati novoporočencem zajtrk in jih šele nato poročiti. Vikar je Andrej Krivic, Ljubljančan, star 37 let, ki je končal filozofijo v Gradcu, teologijo pa v Ljubljani, kjer je bil ordiniran na naslov samostana Marije Device v Kostanjevici. Duhovnik je 11 let, od tega je bil prvih 6 mesecev v Ljubljani, nato je, poslan od škofa, potoval v Francijo, kjer je ostal pet let in nekaj mesecev pri baronu Rauberju v Steinhartu, sedaj pa je šesto leto vikar v Pliberku. Nima nobenega drugega beneficija, župnija pa mu donša letnih 400 goldinarjev dohodkov, stola pa 100 imperialov. Pri fari je 10 podružnic ter tri bratovščine in sicer sv. Rešnjega telesa, Rozarije in sv. Nikolaja. Obhajilo je prejelo okoli 4000 oseb, faranov pa je okoli 5000.⁷⁴

Po smrti Andreja Rabingerja, beneficiata beneficija sv. Janeza Krstnika v Pliberku je bil s pismom cesarja Karla VI. z dne 12. septembra 1714 prezentiran na to mesto pliberški kaplan Bartolomej Macher.⁷⁵

Po smrti vikarja Andreja Krivica je zasedel mesto vikarja župnije Pliberk leta 1725 Franc Leopold pl. Schlangenberg, za njim pa leta 1765 Franc Jožef pl. Aichlbürg.

V uvodu je bilo povedano, da so morali župniki in vikarji prinesiti na vsakoletno sinodo v Gornjem gradu s seboj pismeno poročilo o gibanju prebivalstva svoje župnije za preteklo leto. V tem poročilu so morali biti navedeni tile podatki: Število faranov, ki so tisto leto opravili velikonočno obhajilo (communicantes) in število faranov, ki še niso bili obvezani priti k obhajilu (non communicantes, to je bila mlašina do 12 let), nadalje podatke o krstih, porokah in pogrebih dotičnega leta.

V naslednjem bodo na tabeli prikazani ti statistični podatki o gibanju prebivalstva pliberške župnije za tista leta, za katera sem našel taka poročila v kapitelskem arhivu ljubljanske nadškofije:

⁷⁴ KALj., fasc. 166/2.

⁷⁵ KALj., fasc. 38/54.

Letnica	Communi- cantes	Non communi- cantes	Skupaj	Rojstva	Poroke	Umrli
1665			4633			
1669			4432			
1696			ok. 5000			
1705	2000			153	23	48
1708	2700			149	38	53
1710				149	32	67
1713	2800			143	28	42
1714			4000	103	31	125
1715			ok. 3800	73	18	455
1716			3600	137	44	88
1718			3800	149	33	79
1719			3800	219	54	142
1721			ok. 3800	151	36	43
1723			3800	134	29	55
1741	3842	1100	4942	137	34	191
1747	3584	1000	4584	134	29	55
1750	3682	1008	4690	147	36	46
1752	3599	910	4509	146	40	80
1754	3199	1000	4199	170	34	51
1757	2650	950	3600	117	39	52
1759	2935	530	3465	126	21	95
1761	2956	1243	4199	129	40	57
1764	2492	696	3188	96	28	82
1765	2666	536	3202	115	23	113
1766	2688	654	3342	104	18	56
1767	2466	721	3187	96	29	92
1768	2434	805	3239	91	30	101
1769	2863	731	3594	115	39	77

Medtem ko ne moremo smatrati, da so podatki o skupnem številu prebivalstva povsem točni, ker je moral vikar razdeliti prebivalstvo po cerkvenih navodilih v communicantes in non communicantes, smemo sklepati, da so navedeni podatki o rojstvih, porokah in smrtih točni, ker so morali župniki in vikarji te podatke vpisovati v matične knjige. Iz tabele razberemo, da je imela župnija Pliberk ob koncu 17. stoletja okoli 5000 prebivalcev. Leta 1715 je razsajala v mestu Pliberk in okolici huda kuga, ki je terjala tisto leto 455 smrtnih primerov. Zanimivo je namreč vikarjevo poročilo na sinodi o teh smrtnih primerih. Naravne smrti je umrlo 61 oseb, zaradi kuge pa 394, od tega v mestu Pliberk 236 oseb, na podeželju pa 97. Ker je bivalo v mestu Pliberk v tistem času največ 600 ljudi, je za posledicami kuge umrla v mestu skoro polovica prebivalstva. Le počasi si je prebivalstvo opomoglo od posledic kuge, ker izkaže statistika šele v letu 1741 zopet 4942 skupnega števila faranov. Po letu 1755 pa se je število faranov župnije Pliberk zmanj-

šalo za približno eno tretjino, ker so v Mežici in Šent Danijelu nastale samostojne župnije.

Najbolj zanimivi pa so statistični podatki iz leta 1754.⁷⁶ V tem letu so namreč vikarji morali poslati škofijskemu ordinariatu imenski seznam vseh faranov s podatki o bivališču, spolu, starosti in poklicu vsakega posameznika. Po starosti so razdelili prebivalstvo v tri skupine, v prvi so bili otroci od 1. do 7. leta, v drugi mladina od 7. do 12. leta in v tretji vse ostalo prebivalstvo. V mestu Pliberk samem je prebivalo leta 1754 711 oseb in sicer v 1. skupini 104, v drugi 91 in v 3. skupini 516 oseb. Od teh 516 odraslih oseb je bilo okoli 90 meščanov, ki so imeli tele poklice: 1 ranocelnik (pader), 1 belilec platna (Weissgärber), 1 medicar, 5 usnjarskih mojstrov, 2 mizarska mojstra, 5 zidarskih mojstrov, 12 gostilničarjev, od katerih so nekateri označeni le za točilce piva in so verjetno tudi sami varili pivo, 9 krojaških mojstrov, 2 ključavničarska mojstra, 9 tkalskih mojstrov, 3 mestni muzikantje, 2 lovca, 5 mestnih tesarskih mojstrov, 5 mesarskih mojstrov, 9 čevljarških mojstrov, 2 sodarja in tesarja, 1 sedlarski mojster, 3 barvarski mojstri, 1 varilec piva, 1 jermenarski mojster, 1 trgovec z belo posodo (Weissgeschirrhändler), 1 podkovski mojster, 4 pasarski mojstri, 2 klobučarska mojstra, 1 glažutar in 1 krznar.

Mestni sodnik je bil leta 1754 Jožef Leikauff, ranocelnik v Pliberku, star 57 let. Njegova družina je obstajala z žene Terezije, stare 52 let in sina Ivana, starega 16 let, ki se je učil pri očetu ranocelništva. Od služinčadi so v seznamu navedeni kuharica Terezija, stara 18 let, prvi konjski hlapec Kašpar, star 28 let, volovski hlapec Blaž, 38 let, pastir Janez, 15 let, vajenec Jožef, star 17 let, kravja dekla Minka, stara 40 let in svinjska dekla Elizabeta, stara 42 let. V njegovi hiši je stanoval še Ivan Sayerl, meščan in belilec platna, star 32 let in njegova mati vdova Ana, stara 65 let. Prebivalce hiše mestnega sodnika sem podrobneje navedel, ker nam postane jasno, da so meščani v tej dobi imeli poleg obrti še lastna poljedelstva in se s temi pridelki preživljali, ker nisem v seznamu ugotovil niti enega trgovca z živili.

Mestnik župnik je bil vikar Franc pl. Schlangenberg, star 63 let. Kaplana sta bila Urban Tarmon, star 53 let in Martin Papler, star 38 let. Razen teh treh duhovnikov sta bivala v mestu še cesarski beneficiat Lavrencij Jausch, star 73 let in jutranjemašnik Jurij Skuegg, star 35 let. Cerkovnik je bil Florijan Wriz, meščan in krojaški mojster, star 38 let, organist pa Mihael Varušek, star 42 let, ki je imel ženo Ano Marijo, staro 40 let in otroke Ano, 13 let, Janeza, 10 let, Terezijo, 8 let in Feliksa, 6 let.

Med uradnimi osebami, ki so prebivale v mestu, naj navedem Davida Marxa, mestnega pisarja (Stattschreiber), Ahaca Krešēja, meščana in valpta (Burger und Landbot), Bartlmeja Steinhausserja, meščana in predstojnika urada (Burger und Amtman) in Janeza Gutterniga, sodnega in mestnega služitelja (Gerichts und Stattdiener). V pliberškem gradu oziroma v grajskih poslopih so prebivali Jurij Tierkh.

⁷⁶ KALj., fasc. 117/5.

upravitelj gosposčine Pliberk (Pfleger der Herrschaft Bleiburg), star 36 let, Ivan Pibold, nadgozdar (Forstmeister der Herrschaft Bleiburg), star 50 let, samski in njegova 90 let stara mater ter Maksimilijan Koper, pisar, star 27 let. V lovski hiši je stanoval lovec Jurij Rader, v sodnijski hiši pa Jožef Drušen, sodni služitelj, star 32 let.

Nadaljnja zanimiva ugotovitev tega seznama so rojstna imena oseb ženskega spola, tudi imena žen meščanov, ki so vpisane po slovenski izgovorjavi, kakor npr. Minka, Mojca, Špela, Lenka in Alenka, Meta ipd. Iz tega sledi, da so meščani, tudi tisti, ki so bili nemškega porekla, poročali Slovenke iz mesta in okolice in da je bila slovenščina poleg nemščine občevalni jezik meščanskih družin v mestu Pliberk.

Na koncu naj bo še prikazano, da so v pliberški farni cerkvi in pri podružnici v Mežici in Šent Danijelu poučevali slovensko mladino v slovenskem jeziku. To izhaja iz poročil vikarja Franca Leopolda Schlangenberga na škofijski ordinariat o gibanju prebivalstva, v katerih navaja tudi podatke o verouku, da prihaja ob nedeljah in praznikih v farni cerkvi k nemškemu verouku do 70 otrok, k slovenskemu pa do 100 otrok, v Mežici in v Šent Danijelu pa prihaja k slovenskemu verouku do 100 otrok. Leta 1761 poroča takole:⁷⁷ »...et etiam traditur doctrina christiana ad ecclesiam parochialem, in qua divina peraguntur Schlavonico idiomate pariter certis diebus dominicis et festivis per annum, ad quam parvuli Schlavonici comparent ad summum centum«, leta 1763 pa poroča takole:⁷⁸ »...Uti etiam traditur doctrina christiana ad ecclesiam parochialem, in qua divina peraguntur Schlavonico idiomate, pariter omnibus diebus festivis et domenicis maxime feria tertia paschalis et in festo S. Michaelis, ad quam magni et parvi comparent ad summum 600: examinantur et remunerantur Schlavonico idiomate...«, to se pravi, da je tretji velikonočni praznik in na praznik sv. Mihaela prihajalo k farni cerkvi do 600 odraslih in otrok, ki so bili izprašani in nagrajeni v slovenskem jeziku.

Tudi cerkveno petje se je vršilo tako pri župni cerkvi kakor pri podružničnih cerkvah v slovenskem jeziku, kar npr. dokazuje tole poročilo pliberškega vikarja: »...Domenica resurrectionis, qua pomeridiano tempore ducitur processio ad filialem S. Andreae in Loybach ubi schlavonico sermone cantantur vesperae«, kar pomeni, da se je na nedeljo Vstajenja vršila v popoldanskem času procesija k podružnici sv. Andreja v Libučah, kjer so se pele večernice v slovenskem jeziku.⁷⁹

Kake so bile prilike prebivalstva župnije Pliberk v dobi, ki jo opisujemo, v gospodarskem in socialnem pogledu? V mestu Pliberk samem je živel poseben sloj mestnega prebivalstva, meščanstvo, ki je bilo osebno svobodno, meščani so bili neposredno podložni le mestnemu sodniku, ki so ga volili iz svoje srede, posredno pa je bilo mesto pod-

⁷⁷ KALj., fasc. 148/1.

⁷⁸ KALj., fasc. 150/1.

⁷⁹ KALj., fasc. 129.

ložno deželnemu knezu, ker je bilo mesto Pliberk eno izmed štirih deželno-knežnih mest vojvodine Koroške in je smelo pošiljati svojega zastopnika k sejam deželnega zbora. Meščani so se preživljali z obrtno dejavnostjo, za svoje potrebe pa tudi s poljedelstvom. Hiše in zemljišča so bila njihova last. V mestu samem je živel 500 do 600 prebivalcev, le za leto 1754 navaja pliberški vikar v prikazanem seznamu 711 oseb. Od teh je bilo okoli 90 meščanov in če prištejemo k tem meščanom še njihove družinske člane, smemo sklepati, da je pripadalo v mestu k meščanskemu sloju okoli dve tretjini prebivalstva, ostalo prebivalstvo pa je spadalo pod mestni proletariat.

Drugačen je bil gospodarski in socialni položaj podeželskega prebivalstva. Kmetje so bili podložniki posvetnih in cerkvenih zemljiških gospodov, zemlja, ki so jo obdelovali, ni bila njihova last, temveč so jo prejeli od zemljiške gosposke v kup ali v zakup. Po velikosti posamezne kmetije so jim potem predpisali zakupnino, davke in naturalne dajatve. Da so mogli oddajati predpisane dajatve v žitu, so morali sorazmerne dele svojega zemljišča posejati s pšenico, ržjo, ječmenom ali ovsom, da so mogli oddajati predpisano število glav perutnine in predpisano število jajc, so morali gojiti perutnino, da so mogli plačevati denarne dajatve, oddajati predpisano število hlebcev sira zemljiški gosposki in nakupovati življenjske potrebščine kakor obleko, obutev ter hišni in kuhinjski inventar, so morali gojiti živino. Živinoreja je bila v teh predelih Koroške v tistih časih glavni vir kmečkih dohodkov. Iz urbarja gosposčine Pliberk iz leta 1570 je, kakor smo v uvodu videli, razvidno, da je okoli 330 podložniških družin — med njimi je bilo le majhno število kočarjev, ki so redili le po eno glavo živine — redilo letno okoli 3200 glav goveje živine in okoli 170 konj. Medtem ko je imela konja le vsaka druga kmetija, odpade na vsako podložniško družino pliberške gosposčine 8 do 10 glav goveje živine. V mejah pliberške župnije pa je živel le manjši del teh podložniških družin, ker so se fevdna zemljišča pliberške gosposčine razprostirala čez ozemlje vseh treh deželskih sodišč, Pliberka, Črne in Guštanja in segala delno čez meje teh deželskih sodišč na sosednjo Štajersko tja do Kamnice pri Mariboru, kjer je imela pliberška gosposčina 8 vinogradniških podložniških družin. V pliberški župniji pa so imele svoja fevdalna zemljišča še druge zemljiške gosposčine, nadalje župna cerkev sama, beneficij sv. Janeza Krstnika pri župni cerkvi in posamezne podružnične cerkve, ki so iz dohodkov teh podložnih kmetij krile svoje potrebščine. Veliko podložniških družin v vseh treh deželskih sodiščih pa je imela tudi gosposčina samostana v Dobrli vasi, ki je bila do konca 16. stoletja v rokah patrov avguštincev, leta 1601 pa so prevzeli gosposčino in opatijo v Dobrli vasi jezuiti, ki so leta 1605 ustanovili v Celovcu semenišče za bodoče duhovnike in ga vzdrževali iz dohodkov gosposčine Dobrle vasi, kjer je študiralo tudi mnogo mladeničev iz območij ljubljanske škofije.

Zemljiški podložniki pa so morali razen zgoraj navedenih dajatev plačevati še desetino, ki so jo pobirali v mejah svoje župnije pristojni župni uradi, deloma pa tudi zemljiške gosposke same. V nekaterih

primerih gosposčine Pliberk je v urbarju iz leta 1570 navedeno, da se je desetina razdelila na tri dele, npr. eno tretjino je dobival župni urad Pliberk, eno tretjino gosposčina samostana v Dobrli vasi in eno tretjino gosposčina Pliberk. Taka razdelitev je še bolj ogrožala dajatve podložniških družin. Prebivalstvo pa je bilo socialno ogroženo tudi zaradi mnogih nepredvidenih dogodkov in nesreč, kakor so to bili turški vpadi, razni vojni pohodi, ponavljajoče se kužne bolezni in slabe letine.

Ali je živelo na ozemlju pliberške župnije kaj oseb, ki so spadale pod sloj svobodnjakov (svobodnih kmetov), nisem v meni dostopnih virih mogel ugotoviti. V mestu Pliberk je živel rodovina plemenitih Metnitzev, ki so bili v letih 1584 do 1586 zakupniki gosposčine Pliberk.

Težavne so bile v časih, ki jih opisujemo, tudi zdravstvene prilike prebivalstva. V mestu Pliberk je imel svojo obrt ranocelnik (pader), ki pa gotovo ni bil kos vsem zahtevam mestnega in podeželskega prebivalstva po zdravstveni zaščiti. Mnogo je trpelo prebivalstvo v časih nalezljivih bolezni, saj smo videli, da je leta 1715 postala skoro polovica prebivalstva mesta Pliberk žrtev kuge. Hudo so prizadeli mestno prebivalstvo pogosti požari. Leta 1640 je ogenj uničil polovico mestnih hiš, leta 1666 pa so bile po poročilu kronista upepeljene skoro vse stavbe v mestu in je bil popolnoma porušen stolp župne cerkve, ki so ga morali do tal podreti in še leta 1690 ni bil dograjen.

Končno naj odgovorim še na vprašanje, kake so bile kulturne in narodnostne prilike prebivalstva pliberške župnije med leti 1461 do 1787? Ker so morale podložniške družine noč in dan garati, da so mogle poravnati vse dajatve v denarju in živilih in so morale poleg tega še hoditi na tlako, niso imele niti časa niti volje, da bi se kulturno udeleževale. Ljudje so se izživljali na rodbinskih praznikih, na sejmihi, na cerkvenih praznikih in proščenjih pri raznih cerkvah in na romanjih. Tu pa prehajamo na pomen in vpliv, ki ga je imela v tistih časih duhovščina na vse sloje prebivalstva. Ker je bilo, kakor je že v uvodu povedano, vse rodbinsko in zakonsko pravo pod nadzorstvom cerkve, je duhovščina nadzorovala vse moralno življenje svojih faranov, saj so morali župniki in vikarji v svojih letnih poročilih na škofijski ordinariat o gibanju prebivalstva poročati tudi o tem, ali živijo vsi poročeni zakonski pari v župniji v skupnem gospodinjstvu. Ob veliki noči je duhovščina razdelila med farane spovedne listke in so bili vsi farani, stari nad 12 let, obvezani, da pridejo na velikonočno spoved in obhajilo. Tako je imela duhovščina nad vsemi farani nekako duhovno nadzorstvo, dobesedno lahko rečemo, da je pasla duše svojih faranov. Zaradi tega je bilo pod njenim nadzorstvom tudi vso kulturno udeleževanje prebivalstva.

Duhovščina pa je imela tudi neposredno nadzorstvo nad vsem šolstvom. V mestu Pliberk je sicer obstajala ljudska šola, učiteljeve dohodke pa je plačevala do polovice mestna občina, do polovice pa župnija oziroma vikar iz cerkvenih dohodkov. Kakor smo videli, je moral učitelj v nedeljah popoldne prisostvovati tudi verouku, ki ga je v mestu Pliberk obiskovalo do 70 otrok iz mesta in do 100 otrok iz okolice, v Mežici pa do 100 otrok iz okolišev Mežice in Sent Danijela.

V mestu Pliberk so poučevali 70 otrok v nemškem in slovenskem jeziku, 100 otrok iz pliberške okolice in 100 otrok v Mežici pa samo v slovenskem jeziku. Duhovščina je torej morala obvladati slovenščino in so farani pogosto pri namestitvi novih vikarjev in kaplanov sami zahtevali, da bodo imenovani na njihovo župnijo Slovenci, kakor bomo to videli pri opisu ostalih koroških župnij, inkorporiranih ljubljanski škofiji.

Če smemo v dobi, ki jo opisujemo, govoriti o kakem kulturnem udejstvovanju, smemo smatrati za kulturne delavce tiste dobe učitelje, ki so poučevali na pliberški osnovni šoli. Predvsem lahko to trdimo za učitelja Kurmeša, ki je imel visokošolsko izobrazbo in svoje učence poučeval tudi v latinskem jeziku, če so to zahtevali. Iz njegove šole je brez dvoma izšlo veliko število tistih mladeničev iz Pliberka in okolice, ki so med leti 1650 in 1670 postali duhovniki.

S temi ugotovitvami smemo sklepati tudi o strukturi prebivalstva župnije Pliberk po narodnosti. V vsej dobi, ki jo tu opisujemo, torej med leti 1461 in 1787, je bil ves teritorij župnije strnjeno naseljen s Slovenci. Le v mestu Pliberk samem je prebivalo nekaj meščanov, ki so bili nemškega porekla, ki pa so bili po vsej priliki priseljenci iz drugih dežel; avtohtono prebivalstvo mesta Pliberk pa je bilo brez dvoma slovensko. Saj se niti sam Ivan Ambrož grof Thurn, ki je postal leta 1601 lastnik gosposčine Pliberk, ni sramoval svojega slovenskega porekla poleg nemškega. Da je bilo vse prebivalstvo, tudi mestno, slovenskega porekla, nam dokazuje tudi dejstvo, da se je vršilo bogoslužje v pliberški župni cerkvi do leta 1641 le v slovenskem jeziku, šele tega leta so nemško govoreči meščani prosili škofa, naj bi dovolil v župni cerkvi enkrat na teden bogoslužje tudi v nemškem jeziku.

Zusammenfassung

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER STADT BLEIBURG-PLIBERK UND IHRER UMGEBUNG

In der vorstehenden Abhandlung wird in der Einleitung die Gründung des Bistums Ljubljana (Laibach) beschrieben (1461, 1462). Die Gründung ist für diese Abhandlung insofern von Wichtigkeit, als zur Dotation des neuen Bistums dem Bistum zehn Kärntner Pfarren einverleibt wurden und zwar die Urfarre St. Michael ob Bleiburg mit den Vikariaten Bleiburg, Schwarzenbach und Globasnitz und der Pfarre Rinkenbergr als Dotation für die bischöfliche Mensa, und die Urfarre St. Nikolaus bei Villach mit den Vikariaten St. Ruprecht, Kranzelhoffen, Gottlestal und Lind als Benefizium des bischöflichen Domkapitels. Bald nach der Gründung des Bistums wurde der Sitz der Urfarre St. Michael ob Bleiburg nach Bleiburg verlegt und wurde Bleiburg das führende Vikariat dieses kirchlichen Kreises. Warum wurden diese zwei Kärntner Kirchenkreise von Kaiser und Papst dem Laibacher Bistum einverleibt? Für diesen Entschluss war die Erbschaft nach den Cillier Grafen massgebend, die das Patronat über diese Pfarren ausgeübt hatten, und diese Ansicht auch vom Kärntner Geschichtsforscher Gottbert Moro geteilt wurde.

Im Weiteren werden die Zuständigkeiten des bischöflichen Gerichtes und der einzelnen Vikariate und ihrer Organe besprochen, weiters die Amtssprache der kirchlichen Behörden und die Einteilung der Bevölkerung in Stände.

Im Jahre 1570 setzte der damalige Pfandinhaber des Schlosses und der Herrschaft Bleiburg Baron David Ungnad, Eigentümer des Schlosses und der Herrschaft Sonneg, auf Geheiss des Landesfürsten bzw. der landesfürstlichen Kommissäre der Pfandherrschaften in Klagenfurt ein neues Urbar der Herrschaft Bleiburg auf, in das er neue Vogteigebühren für die der Pfarren untertänigen Bauern einschrieb, das zu langjährigen Zwistigkeiten zwischen der Herrschaft Bleiburg einerseits und dem Bistum Ljubljana und seinen Vikariaten anderseits führte. Mit dem Kaufbrief vom 24. April 1601 verkaufte Erzherzog Ferdinand das Schloss und die Herrschaft Bleiburg dem Hans Ambrosius Grafen und Freiherren von Thurn und zum Creuz um 80000 Gulden, das auch für die damaligen Verhältnisse eine sehr grosse Summe darstellte. Einer seiner Nachfolger, Franz Ludwig Graf Thurn erbaute zwischen den Jahren 1670 und 1680 die Kirche Heiligen Grab bei Einersdorf, zirka zwei Kilometer von Bleiburg entfernt, die mit Einwilligung des damaligen Fürstbischofs von Ljubljana Grafen Rabatta Ende des Jahres 1680 eingeweiht wurde. Der Einweihung durften auf Geheiss des Bischofs nur einige Bewohner der Stadt Bleiburg teilnehmen, da im Jahre 1680 eine Pestseuche unter der Bevölkerung der Stadt Bleiburg und ihrer Umgebung wütete. Eine noch verheerendere Pestseuche überfiel Stadt und Umgebung Bleiburgs im Jahre 1715, der fast die Hälfte der Stadtbevölkerung zum Opfer fiel.

In den Schlusserläuterungen dieser Abhandlung werden die wirtschaftlichen, sozialen, kulturellen und nationalen Verhältnisse der Stadt Bleiburg und ihrer Umgebung zwischen den Jahren 1461 und 1787 erörtert, da im Jahre 1787 infolge der kirchlichen Reformen Kaiser Josef II. die zehn Kärntner Pfarren aus der Ljubljanaer Diözese ausgelöst und den Bistümern Gurk und Lavant zugeteilt wurden. Unter den wirtschaftlichen Verhältnissen sei hier das Brauen des Steinbiers erwähnt, mit dem sich nicht nur die Stadtbevölkerung beschäftigte, sondern das auch unter der Landbevölkerung sehr verbreitet war und dieser Gewerbszweig nach den Angaben der Kärntner Geschichtsforscher in der Zeitschrift Carinthia eine Besonderheit des slowenischen Teiles Kärntens bildete. Unter den sozialen Verhältnissen die sozialen Unterschiede zwischen der Stadt- und der Landbevölkerung erörtert, bei den kulturellen Verhältnissen wird die Tätigkeit der Geistlichkeit und der Lehrerschaft dargestellt, unter den nationalen Verhältnissen aber bringt diese Abhandlung den Beweis, dass die Bevölkerung dieses Teiles von Kärnten mit Ausnahme einiger eingewanderter und eingebürgerter Handwerker durchwegs der slowenischen Volksgruppe angehörte. In der Stadtpfarrkirche von Bleiburg wurde der Gottesdienst bis zum Jahre 1641 ausschliesslich in slowenischer Sprache abgehalten, erst bei der Visitation der Bleiburger Pfarre durch den Ljubljanaer Fürstbischof Otto Friedrich von Buchheim im Monate Juli 1641 baten die deutsch sprechenden Bleiburger Bürger den Bischof um die Bewilligung, dass der Gottesdienst einmal in der Woche auch in deutsche Sprache abgehalten werden möge, das ihnen der Bischof bewilligte.